

บทที่ ๓

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณฺณมโม)

บทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ ใช้พุทธวิธีที่หลากหลายในการสอนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ฟัง ได้แก่ สันตสนา อธิบายและแสดงเหตุผล สมาทปนา การแนะนำ สมุตเตชนา การเข้าใจ สัมปหังสนา การขโลมใจ ร่าเริง เบิกบาน และวิธีการเผยแผ่แบบสาธกัจฉาหรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทาน การเปรียบเทียบกับข้อมูลอุปมาอุปไมย และหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการเผยแผ่ในกิจกรรม ๖ ด้าน ด้านปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านสาธารณูปการ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นชัดเจนหรือเข้าใจในผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ ซึ่งจะนำเสนอต่อไปนี้

๓.๑ วิธีการใช้ในการเผยแผ่

พระกิตติญาณโสภณ เป็นพระเถระที่มีความกตัญญูกตเวทีเป็นยอด มีคุณสมบัติในด้านวาทศิลป์ เสียงดัง กังวาน แจ่มใส ชัดเจน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความรู้ลึกซึ้งในพุทธธรรมใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบแนวทางสอนให้ประจักษ์ในการสั่งสอนอบรมพุทธศาสนิกชน มีศีลาจารวัตรงดงาม มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เป็นพระเถรอาจารย์ที่เป็นปูชนียแห่งสงฆ์และประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่น ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษยานุศิษย์ แนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้ความรู้คู่คุณธรรม โดยการนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตาม วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านได้ประยุกต์เนื้อหาสาระจากยากไปหาง่าย ในการแสดงธรรมแต่ละคราวจะเริ่มจากเรื่องง่าย ๆ เรื่องใกล้ตัว เช่น ศีลจากนั้นจึงเริ่มกล่าวถึงเรื่องสมาธิการฝึกจิตให้มั่นคงและพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้น จะกล่าวลุ่มลึกไปตามลำดับ ดังที่กล่าวมามีดังนี้

๑) การสนทนาธรรม (ธรรมสาธกัจฉา) พระกิตติญาณโสภณจะใช้สนทนากับผู้ฟังซึ่งเป็นการตั้งปัญหาให้ผู้ฟังเกิดความสนใจอยากจะสนทนาด้วย และเป็นการตอบปัญหาของผู้สงสัยซึ่งทำเช่นนั้น เป็นวิธีการที่สร้างความคิดให้แก่ผู้สงสัยได้ข้อคิดทบทวนถึงคำตอบหรือแม้แต่คำถามของท่านเองจะทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญา เช่น สนทนาเรื่อง การปฏิบัติ การรักษาศีล เป็นต้น

๒) การแสดงธรรม (ธรรมบรรยาย) เป็นวิธีการเผยแผ่ธรรมที่พระกิตติญาณโสภณ ใช้บ่อยที่สุดหรือจะใช้เป็นประจำก็ได้ เช่น วันพระ งานอบรม หรืองานนิมนต์ตามสถานที่ต่าง ๆ

๓) การตอบปัญหา เป็นการเผยแผ่ที่ต้องการดูลักษณะปัญหาและเลือกวิธีตอบให้เหมาะสม เพื่อให้ผู้ถามได้รับความรู้อย่างถูกต้อง โดยพระกิตติญาณโสภณ ท่านจะใช้ปฏิภาณไหวพริบและความรู้ที่ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อตอบปัญหาไว้ ๔ ประเภท^๑ คือ

๓.๑ ตอบแบบตรงไปตรงมา (เอกังสพยากรณ์ปัญหา) คือ ตอบแบบไม่มีเงื่อนไขถามอย่างไรก็ตอบอย่างนั้น ดังคำที่ท่านตอบปัญหาเรื่อง วินัยของพระสงฆ์ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ไม่บอกคืนสิกขาบท ในเวลาให้การอุปสมบทกุลบุตรจะสมบูรณ์หรือไม่ ? ท่านอาจารย์ก็ตอบผู้ถามว่า ไม่มีสิกขาบทจะบอกคืน แม้ว่าจะลาสิกขาบทหรือไม่มีผลเหมือนกันเพราะขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว ดังนั้นการบวชจึงไม่สมบูรณ์เพราะเป็นบุคคลวิบัติ โดยท่านอุปมาว่า ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก เหมือนบุคคลที่ตายแล้ว หมอไม่สามารถที่จะเย็บยารักษาให้หายได้ฉันใด ภิกษุนั้นจะบอกลาสิกขาก็เช่นกัน

๓.๒ ตอบแบบย้อนถามก่อน (ปฏิจจนาพยากรณ์ปัญหา) พระกิตติญาณโสภณ จะไม่พินิจคำตอบทันทีในแง่ใดแง่หนึ่ง แต่ท่านจะใช้วิธีการย้อนถามก่อนเพื่อให้ผู้ถามตอบเอง เช่น ถามเรื่องอานิสงส์การรักษาศีลมีหรือไม่ ท่านก็ย้อนถามว่ามีไหม ท่านจะถามต่อว่าอากาศมีไหม เมื่อได้รับคำตอบว่ามี อานิสงส์ก็เช่นเดียวกัน โดยอธิบายเพิ่มเติมว่า อากาศเป็นช่องของจักรวาลไม่สามารถสัมผัสได้แต่ก็มีอยู่ อานิสงส์ก็เช่นกันไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยรูปธรรมแต่ก็ให้ผลสำหรับผู้ทำดี

๓.๓ ตอบแยกประเด็น (วิจักษณ์พยากรณ์ปัญหา) ปัญหาที่ต้องแยกคำตอบ เป็นเรื่องๆ เป็นประเด็น เช่น พระพุทธรองค์ทรงดิเคียนตะบะใช่หรือไม่ อย่ารีบตอบว่าใช่ เพราะมีส่วนผิด ต้องแยกตอบว่า พระพุทธรองค์ทรงดิเคียนที่ทรมานตนเอง แต่สรรเสริญว่า ความอดกลั้นเป็นยอดแห่งตะบะ เป็นต้น

๓.๔ ไม่ตอบ (ฐปณียปัญหา) คือ ปัญหาที่ไม่มีประโยชน์ ที่จะทำให้ผู้ถามได้รับความรู้เพื่อนำไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์ เพราะบางครั้งอาจจะมีผู้ฟังที่ไม่ติดตามแบบทดลองภูมิเพื่อต้องการ

^๑ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๑.

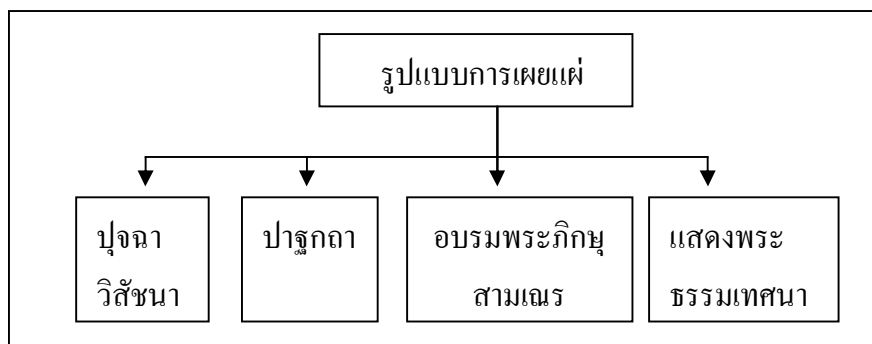
จะหาเหตุให้เกิด เช่น ปัญหาเรื่อง ตายแล้วได้เกิดหรือไม่ สวรรค์ นรกมีจริงหรือไม่ ชาตินี้ชาติหน้ามีจริงหรือไม่^๒

พระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณฺณมฺโม) เป็นพระเถระที่มีความชำนาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ที่เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน ซึ่งยังได้รักษารูปแบบเดิม แต่ได้ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เข้าใจง่ายใช้สำนวนภาษาเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ได้แบ่งรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ดังนี้

พระกิตติญาณโสภณ เป็นบุคคลที่มีความชำนาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจเป็นที่น่าสนใจ ทำให้มีเนื้อหาสาระที่เข้าใจง่าย และเป็นที่น่าพอใจ เป็นพระนักเทศน์แนวประยุกต์ผสมผสานหลักธรรมที่มุ่งเน้นเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัย ทันโลก ลีลาการเทศน์แพรวพราว สามารถสะกดจิตใจผู้ฟังด้วยน้ำเสียงไพเราะกังวาล ชัดเจน ธรรมบรรยายของท่าน นอกจากเก่งทางเทศนาธรรมแล้ว มักจะได้รับอาราธนานิมนต์ไปบรรยายธรรม และปาฐกถาจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ

แผนภูมิที่ ๑

แสดงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระกิตติญาณโสภณ

จากแผนภูมิที่ ๑ แสดงถึงรูปแบบที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ คือ การแสดงปฐาวิสัชนา การแสดงปาฐกถา อบรมพระภิกษุสามเณร การแสดงธรรม

^๒สัมภาษณ์ นายสมบุญ สุกวิเศษ อายุ ๗๘ ปี, นายกพุทธสมาคมจังหวัดขอนแก่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๕.

เทศนาในงานต่าง ๆ งานที่จัดขึ้นเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาท่านใช้วิธีการให้เหมาะสมกับงานเนื่องในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานวันเกิด และงานอวมงคล เช่น งานศพ งานทำบุญอุทิศ งานทำบุญอุทิศเจ้าอาวาส เป็นต้น ท่านก็จะเลือกสรรธรรมะให้เข้ากับงานนั้นด้วยความระมัดระวัง สำหรับการเทศน์มหาชาติ จะใช้เทศน์ปีละครั้ง เป็นงานประจำปีของวัด

๓.๑.๑ การแสดงธรรมปจฉาวิสัชนา

การแสดงธรรมปจฉาวิสัชนา หมายถึง การเทศน์ถามตอบ ระหว่างพระธรรมเถิก ๒ หรือ ๓ รูป ที่เรียกว่า เทศน์ ๒ ธรรมสน์ ใช้เทศน์ในการทั่วไป เช่น งานกฐินหรือแจกข้าว (บุญอุทิศ) หรือการเทศน์ ๓ ธรรมสน์ ส่วนมากใช้ในการเทศน์แจ้ง อันเนื่องในงานศพ ในการเทศน์ปจฉาและวิสัชนา^๗ ผู้ถามต้องมีความสำคัญต้องมีศิลปะในการถาม และเข้าใจชั้นปัญหาที่น่าสนใจขึ้นถามและตามซักถามถูกจังหวะ วิธีถามที่ดีมีลักษณะ ๕ ประการ คือ ถามสิ่งที่ยังไม่รู้ ถามเพื่อหาหรือในสิ่งที่รู้แล้ว ถามเพื่อคัดความสงสัย ถามเพื่อจงใจให้กลัวยตาม ถามเพื่อจะตอบเสียเอง

วิธีวิสัชนา ในการตอบปัญหาที่สำคัญเช่นกันผู้ตอบต้องมีปฏิภาณว่องไว และเข้าใจตอบ โดยตอบเปิดทางไว้ให้ผู้ถามได้มีโอกาสซักถามบ้าง การตอบปัญหาที่ดีมีลักษณะ ๔ ประการ คือ ตอบปัญหาแบบยืนยันฟันธงลงไปเป็นหนึ่งเดียว ตอบปัญหาแบบแบ่งรับแบ่งสู้ ควรย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ ปัญหาที่ไม่ควรตอบ

พระกิตติญาณโสภณ เป็นผู้มีความชำนาญมากในการเทศน์ปจฉาและวิสัชนา ท่านจะเป็นพระธรรมเถิกที่คนทั่วไปรู้จักดี การเทศน์ปจฉาและวิสัชนา ส่วนมากท่านจะเป็นผู้วิสัชนาหรือผู้แก้ไขอรรถปริศนาหัวข้อธรรม

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบางตอนที่พระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณฺณมฺโม) ได้เทศน์คู่กับพระราชปริยัติโสภณ (ถนอม ชินวโร) รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ในงานบุญกฐิน^๘ ที่ตลาดหนองกง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๖ ซึ่งมีเนื้อความดังนี้

ธรรมมีกถา การทำบุญกฐินเป็นการบำเพ็ญกุศลที่ได้านิสงส์มาก ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ บุญกฐินมีเวลาเฉพาะตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงเพ็ญกลางเดือน ๑๒ ก็หมดเขตกฐิน โดยเป็นทำนองปจฉาและวิสัชนา คือการถามและการตอบซึ่งกันและกัน ดังต่อไปนี้

^๗อ.จตุกก. ๒๑/๕๕/๔๒.

^๘พระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณฺณมฺโม) แสดงธรรม ณ ตลาดหนองกง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น, งานกฐิน, เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๖, ถอดจากเทป ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๔.

พระราชปริยัติโสภณ (ถนอม ชินวโส)

ปฐกา กฐินมีหลายอย่าง เช่น กฐินหลวง กฐินราษฎร์ กฐินต้น มหากฐิน จุลกฐิน
โจรกฐิน เหล่านี้หมายความว่าอย่างไร ?

พระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณณมโม)

วิสัชนา

กฐินหลวง ได้แก่กฐินที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าภาพ และนำไปทอดถวายที่พระ
อารามหลวงโดยพระองค์จะเสด็จไปทอดถวายเอง หรือทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ผู้อื่นไป
ทอดถวายแทน ก็ชื่อกฐินหลวง เช่นกัน

กฐินราษฎร์ ได้แก่ กฐิน ที่ประชาชนหรือราษฎรที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา
มีกำลังศรัทธานำผ้ากฐินของตนเองไปทอดถวาย ณ วัดทั่วไปนอกจาก พระอารามหลวง

กฐินต้น ได้แก่กฐินที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าภาพและนำไปทอดถวายที่วัดราษฎร์
หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ไปทอดถวายแทน

มหากฐิน ได้แก่ กฐินใหญ่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้านาน มีเวลาทำหลายวัน แล้ว
ญาติโยมสาธุชนก็นำไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งคนมีศรัทธาเป็นการเฉพาะ กล่าวคือ ท่านผู้ใดมี
ศรัทธาจะทอดกฐิน ณ วัดใด ก็ให้ทำใบพิจารณาของกฐินติดใบบอกไว้ ณ เขตวัดนั้น ๆ เมื่อถึง
เวลากำหนดก็นำผ้ากฐินไปทอดถวาย

จุลกฐิน (อีสานเรียกว่า กฐินแล่น) ได้แก่กฐินที่ชาวบ้านช่วยกันทำในวันเดียวตั้งแต่
การสาวไหม ทอผ้า ตัดเย็บเป็นจีวร สังฆาฏิ สบง และอื่น ๆ อีกจนเสร็จเรียบร้อยหมดทุกอย่าง
แล้วนำไปทอดถวายในวันนั้น กฐินชนิดนี้คนโบราณเชื่อกันว่า ได้บุญมากกว่าบุญกฐินประเภทอื่น
แต่ปัจจุบันนี้ไม่นิยมทำกัน

โจรกฐิน ได้แก่ กฐินที่เจ้าภาพนำไปทอด โดยมีได้แจ้งให้ทางวัดทราบล่วงหน้า ผ่าน
ไปพบวัดใดวัดหนึ่ง ยังไม่มีผู้จองกฐิน และจนจะสิ้นกาลแล้ว ก็จู่โจมเข้าไปทอดถวายคล้ายโจร
บุกปล้นมิให้เจ้าของทรัพย์รู้เนื้อรู้ตัว ท่านเรียกกฐินชนิดนี้อีกอย่างหนึ่งว่า กฐินตกค้าง

ปฐกา การทำบุญกฐินคนทั้งหลายเข้าใจว่าได้านิสงส์มาก ทั้งทายกคือผู้ถวาย และ
ปฏิบัติหาคือผู้รับ อยากทราบว่าานิสงส์ที่ได้มากคืออย่างไร ?

วิสัชนา

การทำบุญหรือถวายทานอย่างอื่นในทางพระพุทธศาสนา ได้านิสงส์เฉพาะทายกทาย
กาผู้ถวาย ส่วนปฏิบัติหาคือผู้รับได้แต่ปัจจัยไทยธรรมที่เจ้าภาพถวาย หากมีานิสงส์ถึงผู้รับไม่ แต่
บุญกฐินนี้เป็นบุญพิเศษ เพราะมีประโยชน์เกื้อกูลถึงพระผู้รับกฐินด้วย มีานิสงส์ได้รับการผ่อน
ผันทางพระวินัยถึง ๕ ประการคือ

๑. อยู่ปราศจากไตรจีวรได้ จะไปค้างคืนที่ไหน ไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบสำหรับก็ได้ ไม่ต้องอาบัติ
๒. จะไปไหนมาไหน ไม่ต้องบอกลาก็ได้ ไม่ต้องอาบัติ
๓. ถิ่นคณะโกชนได้ ไม่ต้องอาบัติ
๔. เก็บอดิเรกจีวรไว้ได้ตามปรารถนา
๕. จีวรอันเกิดขึ้นในที่นั้น เป็นของได้แก่พวกเธอทั้งได้โอกาสขยายเขตจีวรกาล ให้ยาวออกไปอีกจนถึงกลางเดือน ๔

อานิสงส์ฝ่ายทายกผู้ทอดถวายกฐินตามหลักใหญ่ ๆ ก็มี ๕ เหมือนกันคือ

๑. เป็นที่รักที่ชอบใจของคนทั่วไป
๒. ชื่อเสียง เกียรติคุณความดีย่อมขจรไปทุกสารทิศ
๓. เป็นผู้แก้แค้นล้างอาชญา
๔. ไม่หลงไหลในเวลาจะตาย
๕. เมื่อตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสวรรค์

บทสรุป

การเทศน์ปุจฉาและวิสัชนาหรือการเทศน์ถามและตอบซึ่งกันและกันระหว่างคู่เทศน์ด้วยกันแล้วทั้งคู่ต้องมี ปฏิภาณโวหาร ไหวพริบ ปัญญารู้เท่าทันกัน ซึ่งทั้งคู่จะต้องผ่านการฝึกมาเป็นอย่างดี ทั้งความรู้ด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และศาสนพิธี ต้องมีความพร้อมในเรื่องเหล่านี้ จึงจะรู้และเข้าใจในข้อธรรมข้อธรรมและนำไปผูกเป็นปัญหาถาม ผู้ฟังเมื่อได้ยินปัญหานั้นก็เกิดความคิดว่า ผู้วิสัชนาหรือผู้ตอบนั้น จะต้องตอบแบบไหน จะตอบว่าอย่างไร ซึ่งก็มีจิตใจจดจ่ออยู่กับปัญหานั้น ส่วนผู้ตอบก็ต้องอธิบายแยกแยะเป็นประเด็นเป็นเรื่อง ๆ ไปตามภูมิความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา เช่นงานบุญกฐินที่พระกิตติญาณโสภณ เทศน์คู่กับ พระราชปริยัติโสภณ ทั้งคู่มีภูมิความรู้เป็นพระเปรียญแตกฉานในพระไตรปิฎก จึงได้ยกมาเป็นแบบอย่างให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้าสืบไป

๓.๑.๒ การแสดงธรรมปาฐกถา

ปาฐกถา หมายถึง ถ้อยคำหรือเรื่องราวทางวิชาการ ที่กล่าวหรือบรรยายในที่ประชุม หรือในห้องเรียน ถ้อยคำที่เป็นธรรม เช่น แสดงปาฐกถา การบรรยายธรรม เป็นต้น^๕

^๕พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตเดโ) พจนานุกรมเพื่อการศึกษา ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง), หน้า ๒๑๘.

พระกิตติญาณโสภณในฐานะผู้มีความชำนาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้นำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน ท่านจึงได้รับนิมนต์ไปแสดงปาฐกถาอยู่เป็นประจำ ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่ง ที่พระกิตติญาณโสภณ ใช้ในการอบรมตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้รับนิมนต์ไป เช่น วัด ชุมชน โรงเรียน สถานข้าราชการ สถานีวิทย์ เป็นต้น จึงทำให้เรื่องปาฐกถานั้นมีความสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างปาฐกถาบางตอน เรื่อง “โครงการพัฒนาข้าราชการตามหลักสูตรพุทธศาสตร์”^๖ ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ที่พระกิตติญาณโสภณได้ไปปาฐกถา ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ซึ่งมีเนื้อหาหลักบางตอน ดังนี้ ๑

การจัดอบรมในโครงการพัฒนาข้าราชการตามหลักสูตรพุทธศาสตร์ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ในการทำงานภายใต้พระราชบัญญัติทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์ เพราะข้าราชการก็มีพระราชบัญญัติ ข้าราชการพลเรือนพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งประเทศชาติ และวินัยของแต่ละข้าราชการของแต่ละหน่วยงานและ พระราชบัญญัติของคณะสงฆ์ คือพระราชบัญญัติของทางคณะสงฆ์ และวินัยสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ในเมื่อทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและกัน ท่านทั้งหลายก็จะได้เข้าใจกันในการอบรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสำหรับข้าราชการ นั้นเป็นความประสงค์ของทางสังคมของทางรัฐบาล จัดว่าเป็นโชคอันดี เพราะจะได้ประโยชน์จากการพิจารณา ให้เห็นหลักการพัฒนาในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่สำหรับผู้ไม่พิจารณาไม่เอาใจใส่ ต่อการทำลายเกิดส ราคะ โทสะ โมหะ ของชีวิตไม่ช่วยให้เกิดประโยชน์อะไรเลย จึงจัดว่าใจถูกปิดปัญญาไม่เกิด เพราะปัญญาจะเกิดจาก สุตมยะปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง จินตมยะปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด ภวานามยะปัญญา ปัญญาเกิดจากการทำสิ่งที่มืออยู่ให้เจริญขึ้น และที่ไม่มีความพยายามเสาะแสวงหาค้นคว้าให้เกิดมีขึ้น คนหลับฟังได้ไหม ไม่ได้ยิน คิดได้ไหม เปล่า สะสมสิ่งที่ยังไม่มีให้มี และที่มีให้เจริญได้ไหม เปล่า ปัญญาที่เลยถูกปิดใจถูกปิดปัญญาไม่เกิด คุณค่าจากธรรมะ ตื่นจากอำนาจกิเลส คืออย่าไปหลงเลเลิงจนเกินไป ชื่อว่าพุทธศาสตร์ตื่นและก็รู้ ตื่นเบิกบาน เมื่อเรามีความรู้ด้วยเหตุด้วยผล มีสติสำรวมระวัง จึงเรียกว่าเป็นการพัฒนาที่มีคุณค่าต่อการทำงานอย่างมีคุณภาพ ต้องอาศัยหลักคุณธรรม ๔ ประการ เป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

๑. สัจจะ คือ ความจริง ซื่อสัตย์ต่อกัน ทั้งจริงใจ ทั้งวาจา และการกระทำ

๒. ทมะ คือ ฝึกฝน รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่องข้อขัดแย้ง

^๖แสดง ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยขอนแก่น, อบรมโครงการพัฒนาข้าราชการตามหลักสูตรพุทธศาสตร์, เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ , ถอดจากเทป ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๔.

๓. ขันติ คือ อดทน มีจิตใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความความล้งล้า

๔. จาคะ คือ เสียสละมีน้ำใจ ตลอดจนมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร^๓

พุทธศาสตร์เป็นทั้งศาสตร์ มีคำท่านกล่าวว่า สามารถพิสูจน์ทดลองค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์ทุกยุคทุกสมัย ยิ่งพิสูจน์เท่าไรยิ่งมีความรู้ยิ่งลึก สุขุม โดยกลายเป็นศิลป์ที่มีความละเอียด เราใช้หลักศาสนาประยุกต์การทำงานให้มีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าการพัฒนาจะต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศิล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักพื้น ๆ ศิลที่เราใช้ทำงานเรียกว่าศิลสังคม ศิลแบบพระเรียกว่าศิลสิกขา สิกขาแปลว่าการศึกษาแต่ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ แต่ศิลสังคมของพระวาทสยาติโยม หมายถึง การละเว้นจากการทำชั่ว ทำความดีให้เกิดขึ้น ทำหน้าที่ปกติไม่หันเหออกไปนอกกลุ่มนอกทางเป็นเรื่องของศิล เมื่อมีศิลแล้วก็จะเป็นการผูกเมตตาธรรม ทางสังคม เพราะศิลกำกับเมตตา คนมีศิลเป็นคนเมตตา

จากปาฐกถาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า พระกิตติญาณโสภณ ได้ใช้ลีลาการเทศน์เป็นปัจจุบัน ใช้คำที่ง่าย ๆ ซึ่งผู้ฟังแล้วก็คล้อยตามความจริง ได้อธิบายถึงการพัฒนาข้าราชการตามหลักสูตรพุทธศาสตร์ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ได้เสนอแนะวิธีการปฏิบัติหลักพุทธศาสตร์ได้อย่างน่าสนใจ และตักเตือนให้ตั้งอยู่ในคุณความดีในหลักฆาราสธรรม ๔ ประการ ผลของการยอมรับการพัฒนาข้าราชการตามหลักสูตรพุทธศาสตร์ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และสอนให้ตั้งอยู่หลักฆาราสธรรมต่อไป

๓.๑.๓ อบรมพระภิกษุสามเณรในโอกาสต่าง ๆ

การอบรมพระภิกษุสามเณร เป็นการปูพื้นฐานหลักการประพฤติปฏิบัติสำหรับพระบวชใหม่ ให้มีวิธีในการปกครองตนให้วิธีที่จะรักษาดน เพราะถ้าผู้บวชเข้ามาแล้วไม่มีการอบรมแนวทางในการปฏิบัติของพระใหม่ ก็จะไม่รู้ เมื่อไม่รู้ก็ทำให้ประพฤติปฏิบัติผิดจากหลักธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระใหม่ต้องมัวหมองในชีวิตแทนที่บวชแล้วได้บุญกุศลกลับได้บาปจึงเป็นการขาดทุนชีวิต

ด้วยเหตุผลนี้พระกิตติญาณโสภณจึงต้องเอาภาระธุระในการอบรมพระภิกษุสามเณรไม่ทอดทิ้ง เพราะมองเห็นว่าพระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยพุทธบริษัท ๔ โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ด้วย แล้วต้องเป็นบริษัทแนวหน้าหน้า เป็นหลักพึ่งพาของชาวพุทธทั่วไป

ดังนั้นการปลูกฝังการปูพื้นฐานในการดำเนินงานของพระใหม่จึงต้องอาศัยครูบาอาจารย์หรือพี่เลี้ยง นับแต่การครองผ้า การเดิน การนั่ง การฉัน อาการเหล่านี้ต้องอาศัยครูบาอาจารย์หรือพี่เลี้ยงเป็นผู้คอยดูแลคอยกำกับอยู่ตลอดเวลา จนกว่าพระภิกษุสามเณรหรือพระใหม่จะทรงตัว

^๓ ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

ได้แล้วจึงค่อยวางมือ ฉะนั้นการอบรมของพระกิตติญาณโสภณ จึงต้องเน้นให้พระนวกะ รู้หลักวินัยประพฤตินิปฏิบัติให้ถูกต้อง

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการอบรมพระนวกะที่วัดสระชัย ณ ศาลาวัดสระชัย บ้านนาคู อำเภอน้ำพอง เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ ดังมีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวอบรมพระนวกะหรือพระใหม่ว่า^๔

เจ้าคณะอำเภอป่วย จึงได้มอบหมายให้รองเจ้าคณะอำเภอกับสองพร้อมทั้งพระสังฆาธิการในเขตอำเภอน้ำพองเป็นผู้ดำเนินการจัดงานอบรมขึ้น เห็นเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมไม่เฉพาะพระนวกะเท่านั้น ได้เปิดโอกาสให้พี่น้องสาธุชนชาวอำเภอน้ำพอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ณ ที่วัดสระชัย บ้านนาคูนี้ ซึ่งเป็นสถานที่ ที่ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเจ้าอาวาส จากการรายงานนั้น

ท่านพระนวกะทั้งหลายโอกาสที่จะได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นของหาได้ง่ายนัก เมื่อหาได้ไม่ง่าย ก็แสดงว่าหาได้ยากพอสมควร เมื่อบวชมาแล้วโอกาสที่จะได้ฝึกฝนอบรม อย่างเป็นทางการเป็นงานก็หาได้ไม่ง่าย ถ้าหากว่าได้ไปบวชในที่ ที่เขาไม่มีการอบรมพระใหม่บวชเข้าไปเมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมในเบื้องต้น อันข้อปฏิบัติสำหรับพระใหม่ การประพฤติก็น่าจะผิดพลาด ไม่สมกับความตั้งใจที่บวชมา เพื่อจะประพฤติปฏิบัติธรรมะ ถ้าผิดพลาดไปแม้เราไม่รู้ไม่มีเจตนา แต่ทางพระบางเรื่องบางอย่างก็ถือว่าผิด ในทางธรรมะก็ถือว่าไม่เหมาะสมไม่ควรพวกท่านเข้ามาบวชแล้ว มีโอกาสเข้าฝึกฝนอบรม จากพระผู้หลักผู้ใหญ่ในเขตการปกครอง ตั้งแต่เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล จนถึงเจ้าอาวาสที่ท่านมีความเมตตา มีกรุณาธรรม จัดให้มีการฝึกอบรมขึ้น จึงถือว่าเป็นอันดี สำหรับพระใหม่ทั้งหลาย ถือว่าเป็นโครงการของคณะสงฆ์ด้วย ฉะนั้นให้เราภูมิใจว่าเรามีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนาครั้งหนึ่ง

การอบรมพระภิกษุเกี่ยวกับเรื่องพระนักเผยแผ่ พระธรรมทูตและรายงาน คือ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด ซึ่งมีการปฏิบัติโดยให้เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ พระนักเผยแผ่ พระธรรมทูต มาร่วมกันแสดงความคิดเห็น เพื่อจะปรับปรุงแก้ไข และประมวลเข้าสู่ความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นเอกภาพ เพื่อเข้าสู่ระบบใน

^๔แสดง ณ ศาลาวัดสระชัย บ้านนาคู อำเภอน้ำพอง การอบรมพระนวกะ, เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๓๖, ถอดเทป ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๔ .

โอกาสต่อไป พระกิตติญาณโสภณแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีในหมู่คณะใครมีปัญหาอะไรให้ช่วยกันแก้ไขปัญหามาตลอดถึงการอบรมของนักเผยแผ่จะต้องพูดอย่างไรจึงจะสัมฤทธิ์ผล

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการอบรมหน่วยธรรมนิเทศและกลุ่มวาทศิลป์ที่วัดศรีนวล ณ ศาลาหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนี เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ดังมีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวอบรมพระนักเผยแผ่ว่า

สามเณร หมายถึง เหล่ากอแห่งสมณะ บรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมิได้อุปสมบทเป็นเพียงแต่ได้รับไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท ๑๐ และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์^{๑๑} หรือผู้ที่กำลังก้าวสู่ความเป็นสมณะในวันข้างหน้า เป็นผู้สืบทอดคุณธรรมแห่งสมณะ คือ ผู้สงบจากความทุกข์จากกิเลสอะไรทุกอย่างที่ไม่สงบ^{๑๒} วัดศรีนวลเป็นศูนย์เผยแผ่ศีลธรรม มีหน่วยธรรมนิเทศ์และกลุ่มวาทศิลป์ เป็นหน่วยผลิตวิทยากรทั้งระดับพระสงฆ์และสามเณรได้รับความนิยมนักเรียนที่ทางศูนย์ได้ส่งวิทยากรออกไปอบรมเผยแผ่ ส่วนมากก็ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอยากจะเป็นสามเณรด่วน ๆ เอามาฝึกพูดจำเอาหัวข้อธรรมใช้เวลาประมาณ ๑๐ นาที ส่วนเนื้อหาธรรมะที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ฟัง ก็ให้พระให้เณรใหญ่ไปโดยจับเรื่องที่จะพูด ท่านมีลำดับดังนี้ ๑ เรียงลำดับ ๒ จับประเด็น ๓ เน้นสำคัญ ๔ บีบคั้นอารมณ์ ๕ เหมาะสมกับเวลา เรื่องอะไรก็ตามที่ยกขึ้นมาพูด เรียงลำดับ จับประเด็น เน้นสำคัญ การอบรมสามเณรนั้นพระกิตติญาณโสภณได้มอบอำนาจในการปกครองให้แก่หัวหน้ากุฏิ ๑๒ คณะ ซึ่งเป็นผู้ปกครองสอดส่องดูแลพฤติกรรมและอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ตามสมควรแก่สมณสาธูปภายในคณะตามอำนาจหน้าที่ของตน โดยได้ให้นโยบายการปกครองด้วยการมุ่งเน้นให้ศึกษาพระธรรมวินัยจรรยาบรรณต่าง ๆ สามเณรศึกษา พร้อมด้วยเสขยวัตรต่าง ๆ สามเณรทุกรูปต้องปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบและกติกาสงฆ์วัดศรีนวล โดยเอื้อเฟื้อเพื่อให้สามเณรเป็นเยาวชนที่เก่ง ดี มีความสุข โดยให้ปฏิบัติตามหลัก ๔ ส. คือ

๑) ส่งเสริม คือ อนุรักษ์ (สืบทอดผลงาน) (การวัตร ๖ กตัญญู กตเวทิตาธรรม)

^{๑๑}วัดศรีนวล อบรมพระภิกษุสามเณร ณ ศาลาหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนี ถอดเทป เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๒}พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๓๓.

^{๑๓}พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), “หัวใจของการบวช” ใน *คู่มือการจัดอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ฉบับสมบูรณ์*, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สุพุทธโสภณ (นิราลัย). (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ม.ป.) หน้า ๔๓๖.

- ๒) สร้างสรรค์ คือ ระดมพัฒนา (สร้างงานใหม่) (อปริหานิยธรรม ๖)
 ๓) เสียสละ คือ ประชาสงเคราะห์ (เปิดใจกว้าง) (สังคหัตถุธรรม ๔)
 ๔) สามัคคี คือ สร้างเกราะคุ้มกัน (รวมพลัง) (พรหมวิหารธรรม ๔)

นอกจากนี้ในการปฏิบัติหน้าที่หรือในการดำเนินชีวิตประจำวัน พระกิตติญาณโสภณมุ่งเน้นให้สามเณรทุกรูปใช้หลักธรรมเหล่านี้ คือ ต้องขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู มีระเบียบวินัย และห่างไกลอบายมุข ท่านให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพความเป็นอยู่ของสามเณร ทั้งการศึกษาและข้อวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยใช้ปฏิบัติศาสนกิจ สรุปได้ ๖ ประการ คือ ๑) ทำวัตรเช้า-เย็นเป็นกิจวัตร ๒) ศึกษาพระปริยัติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ๓) ใส่ใจช่วยเหลือกิจการของวัด ๔) ฝึกหัดเทศนา ๕) พัฒนาเยาวชน ๖) ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมมีการจัดประชุมอบรมสามเณรขึ้นเป็นประจำ ตามกติกาสงฆ์วัดศรีนวล ให้หัวหน้าคณะและรองหัวหน้าคณะที่ได้รับมอบหมายในความรับผิดชอบว่าด้วย จัดให้มีการประชุมอบรมสามเณรขึ้นเป็นประจำในวันอาทิตย์แรกของทุกเดือน โดยเจ้าอาวาสแต่งตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการ ถ้าสามเณรรูปใดเพิกเฉยละทิ้งกิจการนี้ไม่เข้ารับการประชุมอบรม ๒ ครั้ง ติดต่อกัน โดยปราศจากเหตุผล ถือว่าสามเณรรูปนั้นฝ่าฝืนระเบียบ กติกาสงฆ์อันชอบธรรม ย่อมมีความผิดตามกฎระเบียบของวัด

ผลของการอบรมสามเณรตามนโยบายข้างต้นทำให้สามเณรมีจิตสำนึกในภาวะความเป็นเหล่ากอแห่งสมณะของตน ได้เรียนรู้พระธรรมวินัย จรรยา มารยาทต่าง ๆ สามเณรศึกษาพร้อมเสขิยวัตรต่าง ๆ ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ และกติกาสงฆ์วัดศรีนวล โดยเอื้อเพื่อ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ เป็นเยาวชนที่ดี เก่ง ดี มีความสุข และส่งผลให้เกิดศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาพบเห็น และปฏิบัติธรรมภายในวัดเป็นอย่างยิ่ง^{๑๒}

บทสรุป

จากการอบรมพระนวกะหรือพระใหม่ นั้น พระกิตติญาณโสภณได้เน้นหลักการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและเป็นการปลูกศรัทธาให้กับพระนวกะให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่ามีอิทธิพลอย่างไรในชีวิต ถ้าจะอยู่ครองเพศเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็มีหลักในการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมคำสอนอยู่เพื่อเป็นเนืองนิตย์ของโลกร อยู่เพื่อดำรงรักษาอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร อยู่เพื่อประพฤติปฏิบัติให้กิลิสาบางลงหรือหมด

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระปลัดเจริญ ปลูกบุญโร, อายุ ๕๖ ปี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีนวล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๕.

ไปเหล่านี้ ล้วนแล้วเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา การอบรมพระนักเผยแผ่ หน่วยธรรมนิเทศก์ และกลุ่มวาทีลป็นพระกิตติญาณโสภณได้อาประสพการณ์ เทคนิคที่เคยเป็นนักเทศน์นักอบรม นำมาปลูกเล้าจิตใจของนักเผยแผ่ให้เกิดความกล้าหาญ ในการที่ออกไปทำหน้าที่เป็นนักเผยแผ่ เริ่มต้นจากการครองผ้า การแต่งกาย กริยามารยาท การพูดหรือบรรยาย โดยยึดหลักการพูดที่ดี เพื่อจะเป็นนักเผยแผ่พุทธศาสนาให้เจริญสืบไป ถ้าจะลาสิกขาเพศจากพระภิกษุสงฆ์เป็นฆราวาสก็มี ธรรมเนียมประจำใจประพฤติปฏิบัติแบบฆราวาสได้ถูกต้องเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่และเป็นศิษย์ที่ดีของครู บาอาจารย์และเป็นชาวพุทธที่ดีของพระพุทธศาสนาของประเทศชาติสืบต่อไป

๓.๑.๔ การแสดงธรรมเทศนาในงานต่าง ๆ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอแบ่งการแสดงพระธรรมเทศนา ของพระกิตติญาณโสภณ ออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ คือ การแสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในงานพระราชพิธี และงานแสดง พระธรรมเทศนาทั่วไป ดังต่อไปนี้

๑) พระธรรมเทศนาเนื่องในงานวโรกาสวันสำคัญ

การแสดงพระธรรมเทศนา เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพ พระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นพระธรรมเทศนาที่แสดงเฉพาะ พระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างพระธรรมเทศนา เรื่อง บุญพาวจริยคุณกถา^{๓๓} ที่พระกิตติญาณโสภณ ได้แสดงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ปริมณฑลงานศาลากลางจังหวัดขอนแก่นในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๘ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๗ เวลา ๑๔.๐๐ – ๑๔.๓๐ น. ดังมีเนื้อหาบางตอนว่า

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในบุญพาวจริยคุณกถา ถวายแด่ พระเดชพระคุณพระปรมานุชิตพิริยญาณบารมี โดยอนุรูปแก่พระราชกุศลพิธีทักษิณานุประทานกิจ ที่ สมเด็จพระบรมบพิตรราชสมภารพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ให้จัดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีหรือสมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวงของปวงชนชาวไทย ณ วันนี้

^{๓๓}พระกิตติญาณโสภณ, บุญนำกรรมสนอง, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๓),

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ในขณะที่ยังทรงมีพระชนมชีพอยู่ พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคม โดยไม่จำกัดเชื้อชาติศาสนา และชนชั้นอย่างต่อเนื่องจนตลอดพระชนมชีพ

ในพระฐานะที่ยังทรงเป็นสมเด็จย่า แม่ฟ้าหลวงของปวงชนชาวไทย ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลทุกหมู่เหล่า โดยไม่จำกัดเชื้อชาติศาสนา และชนชั้น ไม่ว่าจะอยู่ในชนบท ในเมือง ในป่า ในน้ำ บนบก บนภูเขา และท้องทุ่ง พระองค์ทรงหยิบนับพระเมตตาและพระกรุณาธิคุณให้อย่างทั่วถึง พระองค์จึงทรงเป็นเสมือน เทวาทิตพร ประทับอยู่ในดวงใจของคนไทยทุกระดับ โดยไม่มีวันเสื่อมคลาย พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่เป็น **คร้ว คลั่ง ช่าง หมอ** ได้อย่างสมบูรณ์แบบที่สุด

- **คร้ว** พระองค์มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เสวยง่าย ทรงโปรดการทำพระกระยาหารเสวยเอง และทรงฝึกข้าราชการกระทำอย่างพระองค์ด้วย

- **คลั่ง** ทรงครองพระองค์แบบสมถะเรียบง่าย ทรงโปรดการใช้จ่ายอย่างประหยัด ทรงจัดการเรื่องเกี่ยวกับการรับจ่ายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ไม่ทรงโปรดความฟุ่มเฟือยหรูหรา

- **ช่าง** ทรงมีพระปรีชาสามารถ มีพระนิสัย ขยัน อยู่เนืองนิตย์ไม่เป็น ทรงหาเอาวัสดุสิ่งของคนอื่นคนอื่นอาจเห็นว่าไม่มีประโยชน์ แต่พระองค์ทรงนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาประดิษฐ์ตกแต่งให้ใช้เป็นประโยชน์อย่างน่าอัศจรรย์ ที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงพระราชศรัทธาและปลาทะโนพระบรมพุทธานุศาสน์อย่างหนักแน่นมั่นคง ทรงเลือกเอาวัสดุที่หาง่ายมาประดิษฐ์เป็น พระพุทธรูป อันเป็นสื่อให้คนได้เข้าถึงธรรมะอีกวิธีหนึ่ง เพื่อทรงพระราชทานแก่บุคคลผู้สมควรได้รับในโอกาสต่าง ๆ โดยมี พระอุดมคติ ๒ ป. ว่า “ประโยชน์สูง ประหยัดสุด”

- **หมอ** ทรงสนพระทัยในการดูแลสุขภาพพระสุภาพพลานามัยส่วนพระองค์เป็นอย่างดีเยี่ยมจึงทรงมีพระพลานามัยที่แข็งแรง จนกระทั่งพระชนมายุ ๕๐ กว่าพระชันษา และทรงเป็นห่วงสุขภาพอนามัยของพสกนิกรที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร จึงทรงโปรดให้จัดตั้งหน่วยแพทย์อาสาพระราชทานนี้ ศรีสังวาลย์ ขึ้น ซึ่งมีชื่อย่อว่า พอ. สว. เพื่อให้บริการฟรีแก่ประชาชนในถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ทรงเป็นขวัญชีวิต เป็นพระพรหม เป็นบูรพาจารย์ เป็นผู้ควรแก่ของที่คนนำมาเคารพบูชา เป็นแม่พระ เป็น เทวาทิตพร ในดวงใจของประชาชนทั่วไปเป็น แม่ศรีเรือน ศรีเมือง ศรีชาติ ศรีสถาบันกษัตริย์ ศรีนครินทร์ และศรีสังวาลย์ อย่างสมบูรณ์ที่สุด จึงสมดังพระบาลีที่เป็นหัวข้อพระธรรมเทศนาว่า

พุดหมามาติ มาตาปิตโร
อาหุเนยยา จ ปุตตานํ

บุพพาจริยาติ วุจฺจาเร
ปชาย อนุกมฺปกาคิ

แปลความว่า นักปราชญ์ทั้งหลาย ต่างยกย่อง เทิดทูน บิดามารดาผู้อนุเคราะห์ พระบรมราชชนนี ของพระราชปิยธิดาและพระราชปิยโอรสทั้ง ๓ พระองค์ และทรงเป็น สมเด็จพระแม่ฟ้าหลวง ของปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ทรงเป็น พระพรหม เป็น พระบูรพาจารย์ และเป็น พระอาหุไนยบุคคล ผู้ควรแก่เครื่องสักการะบูชาที่พสกนิกรทั่วไปนำมาเคารพบูชา เพราะทรงมีคุณธรรมประเสริฐ ๔ ประการ เป็น วิหารธรรม คือ

๑. พระเมตตาธรรม ทรงมีความรักความปรารถนาดีต่อบุคคลทั่วไป

๒. พระกรุณาธรรม ทรงหวั่นพระทัย ในเมื่อทอดพระเนตรเห็นผู้ตกทุกข์ได้ยาก ทรงช่วยเหลือ และรับสั่งให้บริวารช่วยเหลืออย่างเต็มที่

๓. พระมุทิตาธรรม ทรงชื่นชมโสมนัสเบิกบานพระทัย ในเมื่อพสกนิกรประสบความสำเร็จมีความเจริญรุ่งเรือง คุณธรรมข้อนี้ถ้าทำได้ดี ยิงจะได้เกิดในตระกูลสูง ๆ ขึ้นไป

๔. พระอุเบกขาธรรม ทรงวางพระทัยเป็นกลางไม่ทรงเอนเอียง หวั่นไหว ไปตามกระแสเสียงของบุคคลต่าง ๆ ทรงมีความยุติธรรมปราศจากอคติในทุกสถานการณ์

เมื่อสมเด็จพระราชชนนี เสด็จสวรรคตแล้ว ชาวพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ขอให้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพวกเราอย่างหาประมาณมิได้ ตั้งใจประพฤติดีปฏิบัติชอบ ประกอบสัมมาอาชีพตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้า ที่ทรงลำบากตรากตรำพระวรกาย เพื่อทรงเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่พวกเรา และให้ระลึกถึงพระคุณประการของพระองค์ด้วยพระคุณลักษณะ ๔ ค. คือ

คน พระองค์ทรงรักษาความเป็นคน เป็นมนุษย์ ซึ่งได้มาอุบัติเพราะบุญกุศลเก่า คือ มนุษย์ธรรม นำให้มาอุบัติและพัฒนาจนถึงขั้นกล้ายานชนที่ทรงคุณค่า หากคนอื่นเปรียบเทียบกับได้ยาก ทรงมีพระคุณลักษณะนิสัย สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน ไม่ทรงถือพระองค์

คำ ทรงโปรดความจริง ยิ่งกว่าพระชนมชีพ มีพระสุรเสียงที่นุ่มนวล ไพเราะ ทรงคุณค่า และเป็นธรรมนำประโยชน์

คุณธรรม ทรงมีพระคุณธรรมที่เทียบพร้อมในทุกสถานะ ทั้งในพระฐานะ พระอัครมเหสี ของสมเด็จพระบรมราชชนก พระฐานะ พระราชชนนี ของพระปิยธิดา และพระบรมมหาราชวงศ์ทั้ง ๒ พระองค์ พระฐานะ สมเด็จพระเจ้า ของปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า

คุณประโยชน์ พระองค์ทรงหยิบยื่นประโยชน์สุขให้กับปวงชนชาวไทยทุกระดับชั้น และเหล่าชนผู้ยากไร้ ในถิ่นทุรกันดาร ตลอดพระชนชีพโดยต่อเนื่อง จนกระทั่งทรงพระประชวรหนักและเสด็จสวรรคต ในเวลาต่อมา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นสมเด็จพระแม่ที่สง่างาม เป็นสมเด็จพระย่า ที่ประเสริฐ ทรงอ่อนน้อม อ่อนโยน และอ่อนหวาน ไม่ใช่อ่อนแอ แต่ทรงเข้มแข็ง อดทน ต่อสู้ ตลอดพระชนม์ชีพ และ ชั่วนิรันดร์

๒) การแสดงพระธรรมเทศนาทั่วไป

พระธรรมเทศนาทั่วไป หมายถึงการแสดงธรรม การบรรยายธรรม แก่บุคคลต่าง ๆ จะเป็นข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนก็ตาม ที่ได้มีนิมนต์ไปแสดงธรรมตามสถานที่ทั่ว ๆ ไป เช่น วัด สำนักงานส่วนราชการ โรงเรียน ห้างร้านบริษัท ชุมชน เป็นต้น บทพระธรรมเทศนาของพระกิตติญาณโสภณ ที่นำไปแสดงมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับงานนั้น และมีเนื้อหาที่เน้นหลักพุทธศาสนา สุภาษิตคำกลอน การเล่นคำ การใช้ภาษาที่ทันสมัย เข้าใจง่าย สามารถนำไปปฏิบัติได้ ดังผู้วิจัยขอ ยกตัวอย่างเทศน์ เรื่องพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งของชาวพุทธอันประเสริฐ ซึ่งเป็นการเทศน์ออกรายการทีวีช่อง ๑๑^{๔๔} ณ ศาลาหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนี ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๖๕ โดยพระกิตติญาณโสภณ ดังมีเนื้อความบางตอนว่า

ณ บัดนี้จะได้แสดงพระธรรมคำสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ท่านสาธุชนทั้งหลายได้สดับพอเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติสืบไปตามสมควรแก่กาลเวลา

จะได้ยกเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยเรื่อง พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งของชาวพุทธอันประเสริฐ ดังบาลีที่ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า พุทโธ ชัมโม สังโฆ จะ อัมหากัง สะระณัง วะรังฯ ซึ่งแปลเป็นเนื้อในใจความว่า พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราทั้งหลาย พระพุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้ใดรู้อยู่ ตื่นอยู่ เบิกบานอยู่ ก็เชื่อว่ามีพุทธอยู่ในใจ พระธรรม คือ ความดี ผู้ใดประพฤติความดี ทำดี ในหน้าที่การงาน ก็เชื่อว่ามีธรรมอยู่ในใจ พระสงฆ์ คือ ความสามัคคี ชนเหล่าใดกลุ่มใดมีคุณธรรมอยู่ร่วมกันเข้าใจกันไม่เกิดแขนงแคลงใจกัน มีจริยธรรมในการประพฤติเสมอกัน ก็เชื่อว่ามีธรรมสามัคคีประจำใจ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อรวมเป็นหนึ่งเดียวจึงเป็นรัตนตรัยเรียกว่า แก้วประเสริฐ ๓ ประการ คือ รู้, ดี,

^{๔๔}แสดง ณ ศาลาหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนี, พระรัตนตรัย, เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๕
ถอดจากเทป ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔

สามัคคี, อยู่ในใจ อยู่ในจิตใจของบุคคลใดบุคคลผู้หนึ่งก็เชื่อว่า มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ เชื่อว่ารัตนะเราเอามาเป็นที่พึ่งอยู่กับเรา

๓.๑.๕ ปฏิปทาของพระกิตติญาณโสภณ

พระกิตติญาณโสภณ เป็นผู้ที่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสในวงการคณะสงฆ์ชาติไทยมาช้านานทั่วไปในจังหวัดขอนแก่น เป็นผู้ที่มีศรัทธาวิญญูธรรมอันงดงาม มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ บุคคลใดที่ได้พบเห็นจะเกิดศรัทธา นำเคารพ กราบไหว้ คุณลักษณะสง่างาม เสียงดัง ฟังชัด มีหลักปฏิบัติในการครองตน ครองคน ครองงาน โดยใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิบัติตัวเสมอต้นเสมอปลาย เป็นกันเอง ใจกว้างมีเมตตาต่อทุก ๆ ท่านมีปฏิภาณไหวพริบในการเทศน์ บรรยาย ปาฐกถาขึ้นตอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เป็นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ นำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปประกาศแก่ญาติโยมสาธุชนชาวพุทธทั่วไป

สรุป

พระธรรมเทศนาในงานราชพิธีต่างกับการแสดงพระธรรมเทศนาโดยทั่วไป เพราะการเทศนาทั่วไป ผู้เทศน์ต้องตั้ง นโม แล้วกล่าวสุภาษิตเป็นลำดับต่อไป แต่การเทศน์ในพระราชพิธีไม่ต้องขึ้น นโม ให้ว่าอารมบทเกริ่นกล่าวนำเสียก่อนจึงว่า นโม และตามด้วยสุภาษิตเป็นไปตามลำดับ

การบรรยาย คือ การชี้แจงหรืออธิบายเรื่องให้ฟัง^{๕๕} หมายถึงการอธิบายธรรมค้ำยกับการแสดงธรรมเพียงแต่เป็นการบรรยายธรรมะ ไม่มีการตั้งนะโมเหมือนการแสดงธรรม การบรรยายธรรม เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัด สถานศึกษา สถานที่ราชการ และหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบางตอนที่พระกิตติญาณโสภณ^{๕๖} ได้บรรยายงานประชุมพระสงฆ์ เรื่อง สาธารณูปการ ณ วัดธาตุ พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๓ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

สาธารณูปการ ว่าด้วยการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร จะทำสิ่งก่อสร้างภายในวัดควรจะทำอย่างไร ระดับผู้บริหารผู้ปกครองต้องเป็นบุคคล

^{๕๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๖.

^{๕๖}บรรยาย ณ วัดธาตุ พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, สาธารณูปการ, เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๔๓, ถอดเทปบรรยายธรรมงานประชุมสงฆ์ วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๔.

ผู้มีความขยัน ประกอบด้วย คุณสมบัติ เก่ง ดี กล้า นี้ผู้ที่เก่งจะต้อง ๑. เก่งรู้ ๒. เก่งคิด ๓. เก่งทำ เก่งรู้ ไม่ใช่เรียนให้จบหมดทุกอย่างหมายตัวเองว่ารู้อย่างเดียว หรือไม่รู้เรียนไม่สูงแต่เอาคนที่มี ความรู้ความสามารถมอบให้บริหารทางการศึกษานี้เรียกว่า เก่งรู้ เก่งคิด ความคิดอ่านเกิดขึ้น จากประสบการณ์ เป็นนักคิดพุดง่าย ๆ นักคิด ที่คิดอย่างไรคิดอ่านหาทางที่จะต้องพัฒนาในด้าน สาธารณูปการจะเอาอย่างไรวัดของเราจะวางรูปอย่างไร เก่งทำ เกิดจากแนวความคิด ไม่เฉพาะ ความคิดของตัวเอง เราเอาความคิดของคนอื่น มาช่วยคิดเมื่อคิดแล้วมองเห็นภาพพอจะสร้าง ก็สร้าง ให้เกิดเป็นรูปธรรมนำมาปฏิบัติได้ก็ทำนี้เรียกว่า เก่งทำ เมื่อลงมือปฏิบัตินั้นแหละเรียกว่า เก่งทำ มี การสร้างมีการพัฒนาสถาการเปรียญ ภูฏิวหารลานเจดีย์ตัดถนนหนทางปลูกต้นไม้ เมื่อทำสิ่ง เหล่านี้แล้วก็เกิดประโยชน์สิ่งของนำมาใช้ส่วนแล้วเกิดจากการคิดของท่านผู้มีประสบการณ์มาช่วย คิด จะเห็นได้ว่าพระกิตติญาณโสภณที่ท่านได้ให้ข้อคิดแค่ ระดับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เพื่อให้เกิดการพัฒนาว่าความอารามให้เจริญสืบไป

๓.๒ หลักการวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ

ท่านได้สอนจากเรื่องง่าย ๆ เรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องยากตามลำดับ สอนแบบยกอุทาหรณ์ และเล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยอุปมาอุปไมย ยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำกลอน และใช้ภาษา ง่าย ๆ เหมาะแก่ระดับผู้ฟัง การเผยแผ่ธรรม การแสดงธรรมและงานเขียน เมื่อท่านใช้หลักการ ดังกล่าว จึงทำให้หลักธรรมที่ท่านสอนมีเหตุ มีผล สามารถตรงตามเห็นตามความเป็นจริง มี เนื้อหาสาระ มีแก่นสาร มีประโยชน์ เข้าใจง่าย มองเห็นเป็นรูปธรรม ชวนให้ติดตาม มีจุดเด่น มี ประเด็นที่สำคัญ ให้ข้อคิด ประเทืองปัญญา พัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น และสามารถนำเอาหลักธรรมไป ประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ท่านเป็นผู้ใคร่ในการศึกษาหมั่นฝึกอบรมตน อยู่เสมอในด้านการเผยแผ่ การปกครอง การเทศน์ การบรรยาย และการเขียนหนังสือธรรมะ ซึ่ง ท่านมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แนวปฏิบัติ แนวสอน ผลสัมฤทธิ์ งานเขียนที่ได้วางไว้อย่าง มีระบบมีคุณค่าควรแก่การศึกษาควรรู้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ หลักการ

พระกิตติญาณโสภณ ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อต้องการ ให้คำสั่งสอนได้เข้าถึงพุทธบริษัทซึ่งท่านได้ใช้หลักการถ่ายทอดคำสั่งสอน ตามองค์แห่งธรรมกถึก ๕ อย่าง คือ

๑. เราจะกล่าวไปตามลำดับ
๒. เราจักกล่าวยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
๓. เราจักแสดงด้วยอาศัยความเมตตา

๔. เราจักแสดงโดยไม่เห็นแก่อำภิส

๕. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและคนอื่น^{๓๓}

ในการกล่าวธรรมแต่ละครั้งท่านได้คำนึงถึง และเสนอให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น บุคคล ๔ จำพวก แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลอาจใช้ต่างวิธี เพื่อให้ผลิตผลในธรรม ไม่ตึงเครียด เกิดความเข้าใจมีความศรัทธาต่อคำสอนนำไปสู่การปฏิบัติจริง การแสดงธรรมที่มีเนื้อหาหลุ่มลึกลงไปตามลำดับเพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้ปราณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรม เรียกว่า กล่าวธรรมตามอนุปปทกกา ๕ คือ

๑) ทานกถา กล่าวถึงทาน การให้ การสละเพื่อแบ่งปันช่วยเหลือกัน

๒) สีลกถา กล่าวถึงศีล ความประพฤติที่ถูกต้อง

๓) สักคกถา กล่าวถึงสวรรค์ความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกามที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติตามหลักธรรมสองข้อต้น

๔) กามาทีนวกถา กล่าวถึงโทษของกามข้อบกพร่องของกาม ไม่ควรหลงใหลหมกมุ่น

๕) เนกขัมมานิสังสกถา กล่าวถึงอานิสงส์ออกจากกาม ไม่หมกมุ่นผลิตผลติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงหาความดีงามและความสุขอันสงบที่ปราณีต^{๓๔}

การสั่งสอนนั้นท่านมุ่งไปเพื่อพัฒนาผู้ฟังให้มีคุณสมบัติครบทั้ง ๔ ประการ คือ

๑) กายภาวิโต มีการพัฒนากายภาพ รู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมเจริญงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย

๒) สีลภาวิโต มีการเจริญศีล ได้รับการพัฒนาด้านความประพฤติการฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ระเบียบวินัย ไม่เป็นดเบียนหรือก่อความเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวิโต ได้รับการพัฒนาทางจิต ให้จิตใจก็เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่นมี เมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ

๔) ปัญญาภาวิโต ได้รับความเจริญด้านปัญญา รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งในโลกและชีวิตตามภาวะ^{๓๕}

^{๓๓} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๘๖-๘๘

^{๓๔} ที.ที. (ไทย) ๕/๒๓๓/๑๘๓

^{๓๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๑๒๑

ในด้านเนื้อหาที่ใช้สอนมีความสำคัญมาก คำสอนมีมากมายหลายประการ แต่ที่เป็นหลักสำคัญเป็นแม่บท ได้แก่ ไตรสิกขา จึงได้ยึดหลักคำสอนข้อนี้เป็นแนวทางในการสั่งสอนอบรม พุทธศาสนิกชน ในพระไตรปิฎก ปรากฏเป็นหลักฐานว่า “สิกขา ๓ คือ อริสัณห์สิกขา อริจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา”^{๒๐} เป็นหลักสำคัญของการพัฒนามนุษย์อย่างมีบูรณาการมีคุณภาพ ตามที่กล่าว เมื่อประมวลให้ครบวงจรจึงสังเคราะห์หลักสัทธิธรรม ๓ อย่าง คือ ๑. ปริยัติ คือ คำสั่งสอนจะต้องเล่าเรียน พระพุทธพจน์ ๒. ปฏิบัติ คือ ปฏิบัติท่านจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อภิสัมมัตถกัมมหรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๓. ปฏิเวธ คือ ผลอันจะพึงบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรคผลและนิพพาน^{๒๑}

ท่านเจ้าคุณพระกิตติญาณโสภณ มีหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ประยุกต์เนื้อหาสาระที่เข้าใจยากและทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย โดยการแสดงแต่ละคราวจะเริ่มจากเรื่องง่าย ๆ เรื่องใกล้ตัว เช่น ศีลจากนั้นจึงเริ่มกล่าวถึงเรื่องสมาธิการฝึกจิต นอกจากหลักการที่ท่านได้วางไว้เป็นแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังมีอุดมการณ์ในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อตอบสนองผลงานของพระพุทธเจ้าที่วางไว้ดีแล้วทุกขั้นตอน
๒. เพื่อสืบต่อกิจการของการเผยแผ่ธรรมวินัย
๓. เพื่อทำหน้าที่ของพระสงฆ์สืบเชื้อสายสันติวงศ์ต่อไป
๔. เพื่อฟื้นฟูพุทธธรรมวินัย หรือศีลธรรมให้รุ่งเรืองถาวรตลอดไป
๕. เพื่อปลูกฝังจิตใจให้มีธรรมวินัย และเคารพกฎหมาย

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ท่านมีหลักการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนนอกจากนั้นยังมีอุดมการณ์เพื่อการเผยแผ่ เพื่อความรุ่งเรืองแห่งสัทธิธรรมนี้ ซึ่งจะเป็นบรรทัดฐานเบื้องต้นสู่แนวทางการปฏิบัติอย่างถูกต้อง

๓.๒.๒ แนวปฏิบัติ

พระกิตติญาณโสภณ ได้นำวิธีการเผยแผ่ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้โดยเห็นได้จากนโยบายในการพัฒนาวัดของท่านในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การเทศนา ปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม สัมโมทนียกถา การให้อิโฉวาต เอกสารหนังสือ เทปธรรม การเผยแผ่ด้วยตนเองและส่งเสริมให้บุคคลกรภายในวัดเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทางวิทยุกระจายเสียง การจัดกิจกรรมทาง

^{๒๐}อง.ดิก. (ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๔.

^{๒๑}อง.อรรถก. (ไทย) ๓/๓๑๕.

พระพุทธศาสนา การส่งธรรมทูตไปเผยแผ่ตามวัดประจำหมู่บ้าน สถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในเขตจังหวัดขอนแก่น ทุกอำเภอ เพราะท่านได้คำนึงถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน สังคม และเป็นการเจริญรอยตามพระบรมศาสดา อันเป็นวิธีการสร้างศาสนบุคคลให้เป็นคนมีคุณธรรม เป็นการสร้างคนดี ทั้งนี้ยังมีการให้ทานที่มีอานิสงส์มหาศาลมากกว่าการให้ทุกสิ่งทุกอย่างอย่างสมดังพุทธพจน์บทที่ว่า^{๒๒} การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง”

พระกิตติญาณโสภณ ได้ดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามรอยพระพุทธคำรัสของพระบรมศาสดา โดยการปฏิบัติกิจของสงฆ์ด้วยการทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นเป็นประจำทุกวัน ลงอุโบสถสังฆกรรมไม่เคยขาดหากไม่มีกิจธุระจำเป็น นอกจากนั้นได้จัดกิจกรรมพิเศษ เช่น การเสวนาปัญหาธรรม การไต่वाทธรรม การอภิเษกธรรม การปลุกเสกธรรม การฝึกสมาธิ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเวียนเทียนสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และนักเรียน นักศึกษา^{๒๓} การกิจด้านนี้ นับว่าเป็นงานที่โดดเด่นของวัดศรีนวล เป็นภาระกิจที่ประจักษ์แก่สาธารณชน เพราะพระกิตติญาณโสภณ มีความทุ่มเทมาก โดยเห็นว่าเป็นงานที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งสามารถประมวล ได้ดังนี้

๓.๒.๓ แนวการสอน

แนวการสอนพระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณฺณมฺโม) ใช้เพื่อการเผยแผ่พระธรรมนั้นตรงตามหลักไตรสิกขา แต่มีลักษณะเฉพาะเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดความรู้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้องถึงจุดหมายเพื่อให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ นั้น มีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ การเจริญกาย การเจริญศีล การเจริญจิต และการเจริญปัญญา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาชีวิตตามหลักการแบบไตรสิกขาหรือการศึกษาแบบฝึกหัดตนให้เกิด สิล สมาธิ ปัญญา นี้ ถ้าหากสามารถฝึกปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักของ “การฝึกสมาธิ” แต่เพียงประการเดียว ก็อาจสามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดคุณสมบัติครบ ๓ ประการ ได้ คือ ได้ทั้ง สิล สมาธิและปัญญาไปพร้อมกัน เพราะสิล สมาธิ ปัญญา ล้วนกำเนิดจากแหล่งเดียวกัน คือ จิตใจ

ขณะฝึกสมาธิด้วยการรวบรวมพลังจิตที่กำลังสาธยายให้มารวมกันเป็นหนึ่งเดียวกันนั้น ก็เท่ากับเป็นการฝึกควบคุมตนให้เกิดความอดทน อดกลั้น เกิดความมุ่งมั่น มีสัจจะ มีระเบียบวินัย จึงไม่มีโอกาสได้ไปละเมิดศีลข้อใด ๆ ทั้งกาย วาจา ใจ นับว่าเป็นช่วงชีวิตที่มีศีล

^{๒๒} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

^{๒๓} คณะกรรมการวัดศรีนวล, อนุสรณ์พิธียกข้อฟ้า ฉลองเปิดป้ายศาลาหลวงปู่พระราชสารธรรมนิ และหอประชุมกาญจนาภิเษก ๓๕, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ หจก. ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๘-๒๙.

และถ้าหากฝึกจนจิตเกิดสงบ ตั้งมั่น ความเป็นสมาธิก็จะเกิด และสมาธิที่มั่นคงนี้จะหนุนส่งให้จิตมีพลังเข้มแข็ง มีสติกล้า มีพลังขบคิดปัญหา พิจารณาหาเหตุผลให้เกิดปัญญารอบรู้^{๒๔}

๓.๒.๔ ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ

ผลของการเผยแผ่ของพระกิตติญาณโสภณ นั้น เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรม ซึ่งเป็นความชาญฉลาดเพื่อต้องการที่จะให้พระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเข้าไปอยู่ในจิตใจคนให้ได้มากที่สุด ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจในชีวิต มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ทำให้พระธรรมถูกปฏิบัติหน้าที่อย่างมีระบบ มีเกียรติและศักดิ์ศรีมีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้เกิดความสามัคคี รู้จักคุ้นเคยกันเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีความเคารพรักต่อกันและกันตามสมควรแก่ฐานานุรูป และเป็นพระนักเผยแผ่ที่มีคุณภาพ ได้มีบทบาทต่อสังคมอันจะเป็นปัจจัยให้สังคมได้รู้และเข้าใจในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๓.๓ งานเขียนหนังสือ

พระกิตติญาณโสภณมีผลงาน ด้านงานเขียนจำนวนมาก เช่น

๑. บุญนำกรรมสนอง^{๒๕}
๒. อำนาจพระพุทธรมณดี^{๒๖}
๓. เสวนาปัญหาธรรม^{๒๗}
๔. สามเณรศึกษา^{๒๘} เป็นต้น

๓.๔ งานด้านการเผยแผ่ในกิจกรรม ๖ ด้าน

พระกิตติญาณโสภณได้นำวิธีการเผยแผ่ หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้วางเอาไว้ เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้อื่น นับว่าเป็นงานหลักการเผยแผ่ของพระสงฆ์เป้าหมายที่แท้จริงของการ

^{๒๔} สุภาส เครือเนตร, ปฏิรูปการศึกษาสถานหลักศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

^{๒๕} บุญนำกรรมสนอง, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๒๖.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖-๒๕.

^{๒๗} คณะศิษยานุศิษย์, เสวนาปัญหาธรรม, พิธีฉลองสัญญาบัตร พัดยศพระกิตติญาณโสภณ (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๓๒), หน้า ๑-๑๑๕.

^{๒๘} สามเณรศึกษา, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๓๒).

เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การแสดงเทศนา ปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม การให้โอวาท เอกสารหนังสือ เทปธรรมการเผยแผ่ส่งเสริมบุคลากรภายในวัด เพื่ออบรม พระภิกษุสามเณร ผู้สนใจในการใช้วาทศิลป์ทุกรูปแบบ โดยได้แบ่งออกเป็น ๒ หน่วยงาน เพื่อออกเผยแผ่ทุกวัน ธรรมสวนะ ตลอดปีการศึกษา ตามโครงการ ธรรมถึงคน ดังนี้

๑) หน่วยงานธรรมนิเทศ ดำเนินการโดยพระภิกษุ เป้าหมาย คือ หน่วยงาน ราชการ สถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป และประชาชนชาวบ้าน

๒) กลุ่มวาทศิลป์ ดำเนินการโดยสามเณร เป้าหมาย คือ ประชาชน ชาวบ้าน สถานศึกษาระดับประถมศึกษา โดยแบ่งผู้ออกเผยแผ่เป็น ๖ คณะ เพื่อแข่งขันกัน การเผยแผ่จะได้ มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลตามโครงการ ดังนี้

๑. มรุตพาที	๒. วชิสุนทร	๓. อมรสุนทน์
๔. ปิยวาจา	๕. ภาวิรุฬห์	๖. อุดลยเมธี

พระกิตติญาณโสภณจึงได้ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการในการเผยแผ่ ด้วยการชี้ทางออก บอกทางให้สว่างกับประชาชนอันเป็นการแสดงภาระหน้าที่ตามพุทธบัญญัติพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และคำสั่งของมหาเถรสมาคม^{๒๔} โดยนำเสนองานด้านการเผยแผ่ผ่าน กิจกรรม ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านสาธารณูปการ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ งานด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การนำเสนอตามลำดับ

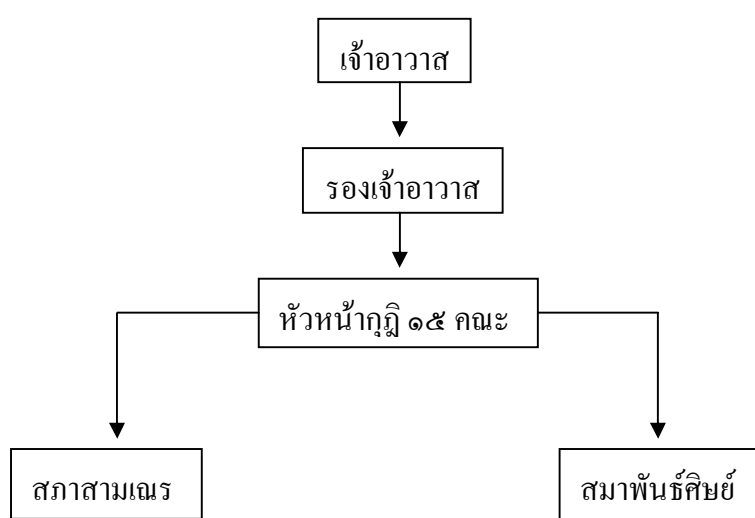
๓.๔.๑ ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ มีอำนาจในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยมิให้ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย มีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกทรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการ การปกครองคณะสงฆ์แบ่งออกเป็นเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสตามลำดับ

^{๒๔} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๑.

การปกครองวัดศรีนวล พระกิตติญาณโสภณ^{๓๐} ในฐานะเจ้าอาวาส บริหารการปกครองตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม โดยแบ่งการปกครองออกเป็นหัวหน้ากุฏิ ๑๕ คณะ มีเจ้าคณะเป็นผู้แทนเจ้าอาวาสปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด และผู้อยู่อาศัยวัด โดยผ่านการเห็นชอบของเจ้าอาวาส หัวหน้าคณะและผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๓๑} ดังนี้

แผนรูปแสดงการปกครองคณะสงฆ์วัดศรีนวล

๑. ระดับวัด มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน ปกครองพระภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด
๒. ระดับกรรมการบริหารวัด มีเจ้าอาวาสเป็นประธานโดยตำแหน่ง รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หัวหน้าคณะทุกรูป เลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการทุกตำแหน่งของเจ้าอาวาส เป็นกรรมการ

^{๓๐}ชมรมศิษย์เก่าวัดศรีนวล, เมตตาธรรมคำจูนโลก, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานา วิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๓๑}สำนักงานเจ้าอาวาสวัดศรีนวล, กติกาสงฆ์วัดศรีนวล พุทธศักราช ๒๕๒๔, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

พระกิตติญาณโสภณ^{๓๒}การบริหารการปกครองโดยใช้หลักธรรมธิปไตยปกครองโดยอยู่ร่วมกัน แบบพ่อลูก แบบพี่น้อง ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติหน้าที่เกื้อกูลกันตามภราดรภาพมีปัญหาช่วยกันแก้ มีพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดปีละไม่น้อยกว่า ๓๘๓ รูป/คน ก็อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามควรแก่อัตภาพ โดยยึดหลักการกระจายอำนาจหน้าที่ให้ช่วยกันรับผิดชอบด้วยวิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตย วัดศรีนวล มีพระสังฆาธิการ ดังนี้

เจ้าอาวาส ๑ รูป รองเจ้าอาวาส ๑ รูป ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๕ รูป ได้แบ่งงานให้ช่วยกันที่ทางวัดได้จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ปกครองดูแลกันเอง^{๓๓} โดย

พระภิกษุ ปีละไม่น้อยกว่า ๕๐ รูป มีคณะกรรมการบริหารวัด โดยแต่งตั้งพระผู้มีความรู้คู่คุณธรรมและมีความสามารถ พรธยา ๕ ขึ้นไปให้เป็นหัวหน้ากุฎิและรับผิดชอบพระภิกษุและศิษย์วัดในคณะของตน และให้มีผู้ช่วยหัวหน้าคณะทั้งเป็นพระภิกษุละสามเณรด้วย

สามเณร ปีละไม่น้อยกว่า ๓๖๓ รูป มีสภาสามเณรวัดศรีนวล เป็นองค์กรที่ทางวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อให้สามเณรปกครองดูแลรับผิดชอบกันเอง ด้วยความเห็นชอบเจ้าอาวาสและคณะกรรมการบริหารวัด มีคณะกรรมการบริหารสภาอย่างน้อย ๓๕ รูป อย่างมากไม่เกิน ๔๕ รูป จัดให้มีการเลือกตั้งตำแหน่งประธานสภา หัวหน้ากลุ่มวาทศิลป์ และตำแหน่ง เลขานุการ โดยวิธีการเข้าคูหาการบัตรตามระบอบประชาธิปไตย ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง คือ สามเณรภายในวัดศรีนวลทั้งหมดซึ่งเป็นสมาชิกของสภา คณะกรรมการบริหารสภาจะสิ้นสุดหน้าที่ในวันวิสาขบูชาของทุกปี

ศิษย์วัด ปีละไม่น้อยกว่า ๓๕ คน มีองค์กรสำหรับปกครองดูแลรับผิดชอบกันเอง คือ สมาพันธ์ศิษย์วัดศรีนวล โดยมีวิธีการเลือกตั้งผู้บริหารเหมือนกับสภาสามเณรเกือบทั้งหมดเจ้าอาวาสได้ใช้หลักการปกครองนโยบาย ๔ ส. ดังนี้

ส.๑ ส่งเสริม	= อนุรักษ์นิยม
ส.๒ สร้างสรรค์	= ระดมพัฒนา
ส.๓ เสียสละ	= ประชาสงเคราะห์
ส.๔ สามัคคี	= สร้างเกราะคุ้มกัน

^{๓๒}ชมรมศิษย์เก่าวัดศรีนวล, บุพการีรำลึก ๔๔, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔). หน้า ๑๒.

^{๓๓}ชมรมศิษย์เก่าวัดศรีนวล, เมตตาธรรมคำโลกจูน, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔). หน้า ๒๓-๒๔.

โดยยึดหลักอุดมการณ์ชีวิต ๓ ข. สำหรับใช้ในการปลูกฝังด้านคุณธรรมเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ผู้ร่วมกัน คือ (หยิ่ง, ยิง, เยี่ยม)

ข.๑ หยิ่งในศักดิ์ศรี = สัตกสวิต (ศีล)

ข.๒ ยิงด้วยคุณธรรม = จิตมั่นคง (สมาธิ)

ข.๓ เยี่ยมด้วยคุณภาพ = ทรงวิชา (ปัญญา)

ผลของการปกครอง ทำให้ศิษย์วัดและผู้อยู่อาศัยด้วยกันอย่างมีความสุขสามารถพัฒนาศักยภาพของตนทั้งทางคฤโลกและคฤธรรม สามารถนำไปใช้เป็นที่พึ่งของตนได้เป็นอย่างดี และยังสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ ไม่เป็นปัญหาและภาระของสังคม

จากการที่ท่านได้ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีนวล และตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ในฐานะรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ท่านได้บริหารงานตามอำนาจหน้าที่ เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น มอบงานในหน้าที่ให้ปฏิบัติแทน งาน ๓ หลัก ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์

ด้านการปกครอง^{๓๔} ทุกวันศุกร์ต้นของสัปดาห์ทุก ๆ เดือน จะมีการจัดประชุมระดับพระสังฆาธิการในจังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และเลขานุการ เมื่อมีหนังสือเกี่ยวกับทางการคณะสงฆ์จากภาคถึงเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นมอบหมายงานให้พระกิตติญาณโสภณให้ไปประสานงาน วางแผน และกำหนดเรื่องบรรยาย วิทยากรว่าใครจะพูดเรื่องอะไร ในการประชุมทุกครั้งก็จะมีการซักถามหรือใครมีปัญหาอะไรก็ถามได้ คณะวิทยากรก็จะเป็นผู้แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ถามมา จะเห็นได้ว่า เพื่อต้องการคลายความสงสัยปัญหาเหล่านั้นและช่วยกันแก้ปัญหาทำให้เกิดความเป็นแนวปฏิบัติแนวเดียวกัน

ด้านการศึกษา การศึกษาสงฆ์แรกเริ่มเดิมทีจะเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี กว่าจะมาเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เช่น โรงเรียนประภัสสรวิทยา วัดศรีนวล พระกิตติญาณโสภณ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการโรงเรียนนั้น จากที่พระภิกษุสามเณรเรียนแบบเดิม คือ นกธรรมบาลี ได้ปรับให้มีการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกโรงเรียนหรือโรงเรียนผู้ใหญ่ เป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุ ได้ศึกษาระดับ ป.๕-๖ และ ม.๓ เมื่อพระเณรเรียนจบแล้วไปศึกษาที่ไหน พระกิตติญาณโสภณได้เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติรังษี, อายุ ๘๓ ปี, เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๒ ก.ค. ๒๕๕๕.

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อที่จะให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษา จึงเป็นเหตุให้โรงเรียนประภัสสรวรวิหารกลายเป็นโรงเรียนนาร่องจึงส่งผลให้โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม –บาลีอื่นได้เอาอย่างโรงเรียนประภัสสรวรวิหารวัดศรีนวล จึงเห็นว่าเจ้าสำนักจะเปิดโรงเรียนปริยัติสามัญต้องมาปรึกษาพระกิตติญาณ โสภณหรืออย่างน้อยต้องขึ้นเป็นโรงเรียนสาขาประภัสสรวรวิหารเสียก่อนจึงจะเปิดเป็นของตัวเองได้

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๓ พระกิตติญาณ โสภณได้จัดตั้งโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นแห่งแรกในจังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับที่ ๖๑ ของประเทศสังกัดกรมการศาสนา ท่านเป็นผู้บริหารในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนศาสนวันอาทิตย์ เปิดสมัครนักเรียน ชาย-หญิง ตั้งแต่ ป.๔ ถึง ม.๖ จากเริ่มแรกมีนักเรียนประมาณ ๑๕๐ - ๕๐๐ คน โดยประมาณและยังส่งผลให้เจ้าสำนักหรือเจ้าอาวาสอื่น นำรูปแบบการจัดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศรีนวล ไปเป็นแบบอย่างอีกด้วย จนบัดนี้จะเห็นได้ว่าโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะมีมากกว่าเดิมโดยเฉพาะวัดที่เป็นสำนักเรียนนั้นเป็นผลดีที่พระกิตติญาณ โสภณได้วางแนวทางนาร่องจนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญไปตามลำดับ

สรุป

จากงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา และด้านศึกษาสงเคราะห์ พระกิตติญาณ โสภณเป็นผู้ริเริ่มให้การศึกษาของคณะสงฆ์มีความก้าวหน้า และเป็นตัวอย่างแนวทางที่เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีสืบไปทุกๆ ปีก็จะไม่มีการรายงานผลงานทั้ง ๓ ด้านไปที่เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น

๓.๔.๒ ด้านศาสนศึกษา

พระกิตติญาณ โสภณ ได้เป็นแบบที่ดีของพระสงฆ์ในการจัดให้มีการศาสนศึกษา ทั้งคันธุระและวิปัสสนาธุระ นับตั้งแต่ท่านบวชในพระธรรมวินัย ท่านทำหน้าที่ของพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี ได้ดำเนินการศึกษาหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พระกิตติญาณ โสภณเป็นพระเถระที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่ใคร่ในการศึกษา อาทิ ด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค สำนักเรียนวัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้วยความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญ ที่ท่านได้รับมอบหมายหน้าที่การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูล ชี้ทางออก บอกทางถูก ปลุกทางงาม ให้เกิดแก่งการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระกิตติญาณ โสภณเป็นพระเถระที่ก่อปรด้วยศีลจารวัตรงดงาม และมีปฏิปทาน่าเลื่อมใสได้บำเพ็ญหิตานุประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา มีความโดดเด่นในด้านการพัฒนา การส่งเสริม และการสนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรภายในวัดศรีนวล แผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา ดังนี้

ตารางที่แสดงจำนวนนักเรียน ปีการศึกษา ๒๕๔๒

ฝ่ายนักธรรม	ประเภท	จำนวนนักเรียน
	นักธรรมตรี	๑๐๐
	นักธรรมโท	๑๐๑
	นักธรรมเอก	๕๒
ฝ่ายบาลี	ประโยค ๑-๒	๑๒๐
	ประโยค ป.ธ. ๓	๑๕
	ประโยค ป.ธ.๔	๑๐
	ประโยค ป.ธ.๕	๒
ปริยัติสามัญศึกษา	ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	๑๒๐
	ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	๓๑

ตารางที่แสดงจำนวนนักเรียน ปีการศึกษา ๒๕๔๓

ฝ่ายนักธรรม	ประเภท	จำนวนนักเรียน
	นักธรรมตรี	๑๒๐
	นักธรรมโท	๖๘
	นักธรรมเอก	๔๕
ฝ่ายบาลี	ประโยค ๑-๒	๑๐๐
	ประโยค ป.ธ. ๓	๕
	ประโยค ป.ธ.๔	๒
	ประโยค ป.ธ.๕	๒
ปริยัติสามัญศึกษา	ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	๑๔๓
	ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	๕๐

ตารางที่แสดงจำนวนนักเรียน ปีการศึกษา ๒๕๔๔

ฝ่ายนักรรรม	ประเภท	จำนวนนักเรียน
	นักรรรมตรี	๕๓
	นักรรรมโท	๕๓
	นักรรรมเอก	๗๕
ฝ่ายบาล	ประโยค ๑-๒	๑๑๕
	ประโยค ป.ร. ๓	๗
	ประโยค ป.ร.๔	๕
	ประโยค ป.ร.๕	๒
ปริยัติสามัญศึกษา	ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	๑๕๐
	ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	๘๐

ข้อมูลโดย พระปลัดเล็ก ฐานนุโต เลขานุการแผนกธรรม – บาลี สำนักศาสนศึกษาวัดศรีนวล
จังหวัด ขอนแก่น, ๑๔ ก.ค. ๒๕๕๕.

นายชัยยงค์ ช่วยจันทร์ นักวิชาการ โรงเรียนปริยัติสามัญศึกษา กลุ่ม ๗ สำนักศาสน
ศึกษาวัดศรีนวล จังหวัด ขอนแก่น, ๑๔ ก.ค. ๒๕๕๕.

๓.๔.๓ ด้านการสาธารณูปการ

พระกิตติญาณโสภณ เมื่อท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีนวลท่านได้สานต่องาน
สาธารณูปการจากพระราชสาธุธรรมมุนี (กัณหา ปภสฺสโร) เจ้าอาวาสรูปที่ ๗ วัดศรีนวลตั้งอยู่ใน
ชุมชนหนาแน่น มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์
รวมของการเรียนรู้ เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่มี
ความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคม เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ในวัดอันเกิดจากการ
เรียนรู้ในวัดซึ่งเป็นต้นทุนทางปัญญาที่พระสงฆ์ได้ชี้ทางออกบอกทางถูก ปลุกทางงานตามแนวทาง
แห่งพระพุทธศาสนา ก็สามารถแก้ไขปัญหามทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม
ได้ จะเห็นได้จากการพัฒนาวัดเกี่ยวกับด้านสาธารณูปการ ดังนี้

๑. จัดทำวัดให้เป็นสถานที่ร่มเย็นสถาน เป็นที่รื่นรมย์ เจริญหู เจริญตา สบายใจแก่ผู้
พบเห็นให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุ และด้านจิตใจ

๒. ตรวจตราดูแลสอดส่องรอบบริเวณวัด ส่วนใดยังไม่เรียบร้อย แนะนำจัดการให้เรียบร้อยให้มีบูรณะพัฒนาวัดเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคม

- ๑) ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์กุฏิแต่ละคณะที่ชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพ มั่นคง
- ๒) ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ถนน และท่อระบายบริเวณภายในวัด
- ๓) จัดให้มีการปรับปรุงพื้นที่ ปลุก ตัดแต่ง ต้นไม้ให้ร่มเงา สถานที่บริเวณอุโบสถ
- ๔) จัดระบบน้ำ ไฟฟ้า ให้ได้รับความสะดวกสบาย

นอกจากนี้ ในการบูรณะ การก่อสร้าง การซ่อมแซม เสนาสนะของวัด เช่น อุโบสถ รื้อศาลา รื้อกุฏิ รื้อซุ้มประตูหลังเก่า และสร้างขึ้นให้เป็นไปตามแผนผัง และได้ทำถนนคอนกรีตภายในวัด กำแพงคอนกรีตรอบวัด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยเฉพาะรายการก่อสร้างครั้งสุดท้าย คือ พระกิตติญาณโสภณ^{๓๕} มีนโยบายได้ทำการก่อสร้างศาลาการเปรียญ ๒ ชั้น ชั้นบนใช้เป็นที่หอประชุม ชื่อว่า หอประชุมกาญจนาภิเษก ๓๕ เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ ๖๐ พรรษา ส่วนชั้นล่างให้ชื่อว่า ศาลาหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนี เพื่อเป็นการระลึกถึงบูรพาจารย์ จึงได้เอาชื่อหลวงปู่มาเป็นชื่อศาลา เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๓๖ โดย สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงเสด็จเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ มูลค่าในการก่อสร้างรวมทั้งอุปกรณ์ หิน ทราย ปูน เหล็ก ช่าง และอื่น ๆ ประมาณ ๑๖ ล้านบาท (สิบหกล้านบาทถ้วน) โดยประมาณ

จะเห็นได้ว่า พระกิตติญาณโสภณ นับตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีนวล ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้นมา ได้พัฒนาวัดศรีนวลในทุก ๆ ด้านในทางวัตถุ ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเสนาสนะ กุฏิที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ได้พัฒนาทั้งด้านศาสนวัตถุไปพร้อม ๆ กันกับการพัฒนาศาสนบุคคลไปด้วยเป็นสำคัญ โดยมีนโยบายการพัฒนา ๔ ป.^{๓๖}

ป. ที่ ๑ ประโยชน์สูง	ป. ที่ ๒ ประหยัดสุด
ป. ที่ ๓ ประมวลผล	ป. ที่ ๔ ประคองจิต

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์ (จันทรงค์), อายุ ๖๕ ปี, รองเจ้าอาวาส วัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๒ ก.ค. ๒๕๕๕.

^{๓๖} คณะศึกษานุศึกษา, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

๓.๔.๔ การเผยแพร่การศึกษา

งานด้านการศึกษา ของพระกิตติญาณโสภณ ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีนวล งานที่สานต่อท่านเจ้าคุณพระราชสาธตธรรมมุนี (กัณหา ปภสฺสโร) เจ้าอาวาสรูปที่ ๗ เพื่อช่วยในการปลูกฝังการศึกษาพระปริยัติแผนกธรรม-บาลี และปริยัติสามัญ และกิจการงานพระศาสนาอันจะพึงมี จึงทำให้การศึกษาของสำนักเรียนวัดศรีนวลได้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีนวล พระกิตติญาณเป็นผู้รับผิดชอบ และได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมากทั้งการศึกษาทางโลกหรือทางธรรม โดยเปิดโอกาสทางการศึกษาอย่างกว้างขวางให้พระภิกษุสามเณรทุกระดับชั้นได้ศึกษาเล่าเรียนอย่าง อิสระ แต่จะต้องเป็นไปตามกติกาของวัดศรีนวลและเหมาะสมกับภาวะของภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม เป็นการศึกษาหลักของพระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นการศึกษาที่ดำรงพระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงามสืบต่อไป ท่านจึงเน้นให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ส่วนการศึกษาแผนกสามัญศึกษานั้น เป็นการศึกษาปริยัติธรรมควบคู่ไปกับการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์

พระกิตติญาณโสภณ ได้มองเห็นประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้ เปรียบเสมือนจุมพฏพัยอันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดความชำนาญคุณค่าชีวิตมีความชำนาญสานคุณค่าของชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ท่านถือว่าการศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาบุคลากร เมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส พระกิตติญาณโสภณได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษา^{๓๗} ดังนี้ พระภิกษุสามเณรวัดศรีนวลทุกรูปต้องศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมตามระเบียบที่กำหนดในกติกาสงฆ์วัดศรีนวล พ.ศ. ๒๕๒๔

ด้านการส่งเสริมพัฒนาไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๑. ส่งเสริมพระภิกษุสามเณรทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นตลอดปีให้ถือ เป็นกิจวัตรหลักภายในวัด

๒. จัดโครงการพัฒนาคุณภาพนักเรียน เพื่ออบรมกริยามารยาท การนุ่งห่ม การประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันให้เกิดความสำนึกในความเป็นสมณะ และปฏิบัติตามศีลาจารวัตรที่พึงงามตามพุทธบัญญัติ

^{๓๗} สัมภาษณ์ : พระครูสุตกิจโกวิท,(สมพงษ์) อายุ ๕๘ ปี ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดศรีนวล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๕.

๓. จัดโครงการอบรมธรรมะให้แก่พระนวกะตลอดทั้งปี เพื่อให้พระนวกะมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตาม พระธรรมวินัย กฎระเบียบ มหาสมาคม และกติกาสงฆ์วัดศรีนวลรับพระภิกษุสามเณรต่างวัด เข้าศึกษาพระปริยัติธรรม ตามระเบียบที่กำหนด

ด้านการส่งเสริมการศึกษา พระกิตติญาณโสภณในฐานะเจ้าสำนักเรียนได้ส่งเสริมการศึกษาของสำนักเรียนวัดศรีนวลอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมในทุกด้านทั้งข้อวัตรปฏิบัติศีลาจารวัตรที่เป็นพุทธบัญญัติ การให้ตระหนักในหน้าที่หลัก ดังนี้

๑. ส่งเสริมสนับสนุนทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาแผนกธรรมบาลีแผนกสามัญศึกษามัธยมตอนต้น ตอนปลายและระดับอุดมศึกษาหรือระดับอุดมศึกษาทั้งในมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยอื่น

๒. จัดหาทุนบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมให้เพียงพอแก่การจัดการศึกษา

๓. จัดโครงการอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง โดยบริจาคปัจจัยส่วนตัว แนะนำ ผู้มีจิตศรัทธาถวายภัตตาหารและน้ำปานะ แก่พระภิกษุสามเณรที่เข้าการอบรม ในสำนักเรียนวัดศรีนวลเป็นประจำทุกปี

๔. จัดงานฉลองเปรียญธรรม โดยบริจาคปัจจัยส่วนตัว แนะนำ ผู้มีจิตศรัทธาถวายทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบได้ในนามสำนักเรียนวัดศรีนวลเป็นประจำทุกปี

๕. จัดงานไหว้ครูประจำปี เพื่อรำลึกถึงบูรพาจารย์

พระกิตติญาณโสภณได้รับมอบหมายในด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกได้นำเอาประสบการณ์ที่ท่านได้จากการไปศึกษาสถานศึกษาจากที่อื่น ๆ โดยท่านมีนโยบายต่อการศึกษาสงฆ์ว่า วัดจะเป็นสำนักเรียนได้ ท่านจะชี้แนะแนวทางในการจัดตั้งโรงเรียนควบคู่กับการสร้างบุคลากร โดยการแนะนำให้เจ้าอาวาสไปเรียนต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยให้เหตุผลว่า รองเจ้าอาวาสวัดศรีนวล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีนวล พระเถระผู้ใหญ่ภายในวัดศรีนวลต้องไปเรียนไม่เรียนไม่ได้ เป็นคำสั่งเจ้าอาวาส เพื่อต้องการให้เป็นตัวอย่างที่ดี ต้องการให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม ส่วนเรื่องการสร้างบุคลากรเอาไว้ใช้งาน ท่านจะส่งให้เรียนและให้ทุนการศึกษา จัดตั้งมูลนิธิการศึกษาวัดศรีนวล แต่ละปีเมื่อมีการจัดงานวันบุพการีรำลึกส่วนปัจจัยที่เหลือจากการจัดงานให้เข้ามูลนิธิ แล้วถอนดอกเบี้ยจากการฝากมาเป็นทุนการศึกษาแด่พระภิกษุสามเณร และศิษย์ จากการแนะนำการสร้างบุคลากรแก่ผู้อื่น ท่านได้เอาประสบการณ์ตรงนี้ไปแนะนำ จนเป็นนโยบายที่เกิดจากประสบการณ์จริง ที่นำมาเล่าขานบอกต่อว่าได้ผลจริง ๆ จนถือได้ว่าท่านเป็นผู้มีนโยบายและอุดมคติในการศึกษาสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง

๓.๔.๖ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

งานของพระกิตติญาณโสภณ โดยเฉพาะงานด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้มีการจัดขึ้นเพื่อให้การสงเคราะห์แก่พุทธศาสนิกชน และผู้เรียนในด้านจริยศึกษา ให้เกิดมโนสำนึกที่ดีด้วยการรู้จักนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาอบรมบ่มจิตใจของตนให้เป็นผู้ประพฤติอันดีงาม เป็นผู้มีความประพฤติดี จริยธรรม เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมด้วยความสงบสุข จากการศึกษาข้อมูลกิจกรรมที่พระกิตติญาณโสภณได้ทำเป็นโครงการอย่างต่อเนื่อง คือ กิจกรรมประชาธิปไตย กิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมสามเณรพบผู้ปกครอง และกิจกรรมวันบุพการีรำลึก ดังนี้

กิจกรรมประชาธิปไตย^{๓๕} เป็นกิจกรรมระหว่างนักเรียนกับครูผู้สอนก่อนแต่จะดำเนินการเรียนการสอนตลอดแต่ละปี ในปีการศึกษา หลังจากเปิดปฐมนิเทศก์ จะต้องมีการเลือกตั้งประธานสภานักเรียน การดำเนินการ คือ คณะครูผู้บริหารประชุมแล้วกำหนด วัน เวลา ได้แล้วแจ้งให้นักเรียนทุกระดับชั้นได้ทราบและบอกกติกาในการเลือกประธานสภา แก่นักเรียนจำนวน ๖๐๐ – ๗๐๐ รูป ว่าใครต้องเป็นผู้นำ หรือเป็นตัวแทนของนักเรียนในปีนี้ ผู้จะเป็นผู้นำได้หรือเป็นประธานได้จะต้องเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ , ๕ , ๖ เท่านั้น ส่วนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นสมาชิก

จากนั้นแต่ละพรรคก็ออกมาหาเสียงไปตามห้องเรียน แม้แต่กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมก่อนเข้าห้องเรียนก็อนุญาตให้หาเสียงได้ เมื่อถึงวันเลือกตั้งนักเรียนทุกรูปทุกระดับชั้นพร้อมกันที่ศาลาหลวงปู่ ซึ่งเป็นสถานที่เลือกตั้งประธานสภา

เจ้าหน้าที่เตรียมคูหา เตรียมกระดานนับคะแนน เตรียมบัตรลงคะแนน จากนั้นผู้จัดการโรงเรียนหรือตัวแทนก็จะให้โอวาทแก่นักเรียนจากนั้นอาจารย์ก็จะชี้แจงเกี่ยวกับกฎกติกาในการกากระบาบท (x) ทำอย่างนี้ ถูก ทำอย่างนี้ ผิด เป็นบัตรเสีย เมื่อนักเรียนทราบระเบียบแล้วจึงปล่อยให้นักเรียนแต่ละชั้นเข้าคูหากาเบอร์ที่ตัวเองชอบ

หลังจากเลือกตั้งได้ประธาน ประธานก็จะจัดตั้งคณะกรรมการเรียกว่าสภานักเรียนมีทั้งหมด ๔๕ คน จากนั้นประธานพร้อมกรรมการสภาก็เข้ารายงานต่อผู้จัดการ ผู้จัดการก็ให้นโยบายแก่ประธานสภาพร้อมคณะ เป็นการปลูกฝังกิจกรรมประชาธิปไตยแก่นักเรียน เป็นการเรียนพร้อมฝึกปฏิบัติไปด้วยจึงถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่ง พระกิตติญาณโสภณได้วางไว้เป็นแนวทางให้ลูกประภัสสรวินยาได้ถือปฏิบัติตามสืบไป

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุสาสค์ (จันทรงค์), อายุ ๖๕ ปี, รองเจ้าอาวาส วัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๔ ก.ค. ๒๕๕๕.

จากงานที่พระกิตติญาณโสภณ ทั้งด้านการให้ทุน การให้ธรรม การสร้างอาคาร สร้างคนให้มีคุณธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลแก่สังคม ประเทศชาติ ศาสนา ที่ได้ปฏิบัติศาสนกิจจึงได้ปรากฏเด่นชัดมากขึ้น ทำให้ท่านเป็นพระเถระที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

กิจกรรมวันไหว้ครู^{๔๐} เป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกกิจกรรมหนึ่งที่ทางโรงเรียนประภัสสรวิทยาได้จัดทำขึ้น โดยอาศัยมูลเหตุระหว่างนักเรียนกับครูผู้สอนเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่กันเรียนรู้คุณ ลำานักคุณของครูผู้สอนหรือให้นักเรียนกตัญญูกตเวทีต่อครูผู้สอนต่อสถาบัน ต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เป็นทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนา เป็นข้าราชการที่ดีของพระมหากษัตริย์ นั้นเป็นจุดประสงค์ของการจัดกิจกรรม

วิธีการดำเนินการ คณะครูประชุมกำหนดการวันจัดงาน เมื่อทราบวันจัดงานแล้วครูก็แจ้งให้นักเรียนทราบ ให้นักเรียนเตรียมวัสดุสิ่งของที่นำมาไหว้ คือ ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก ข้าวตอกแตก รูป เทียน แล้วนำไปตอมมาทำเป็นกรวยรัดด้วยไม้ แล้วนำวัตถุเหล่านั้นใส่ลงในกรวยเพื่อจะนำไปไหว้นั้นเป็นส่วนของเฉพาะนักเรียนของแต่ละรูป และยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือ พานใหญ่ไหว้ครู โดยให้นักเรียนช่วยกันทำ มีการประกวดพานให้คะแนน ๒ ลักษณะ คือ แบบสวยงาม และแบบสร้างสรรค์ คณะครูก็แต่งตั้งคณะกรรมการให้คะแนน จากนั้นมีการประกวดกลอนโดยให้นักเรียนได้แต่งกลอนเกี่ยวกับครูและนักเรียนโดยแยกนักเรียนออกเป็นสองระดับ คือ มัธยมตอนต้น กับมัธยมตอนปลาย กำหนดกลอนและความยาวต่างกัน เป็นกิจกรรมเพื่อให้เกิดสติปัญญาและทักษะทางวิชาการ

กิจกรรมทางพระสงฆ์ในงานวันไหว้มี ๒ ประเภท ๑. พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงาน ๘ รูป ๒. พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเป็นองค์ปาฐก หลังจากฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วฉันเพลจากนั้นก็ฟังหัวข้อธรรมจากองค์ปาฐก เป็นลำดับสืบไป

กิจกรรมครั้งสุดท้ายในงานนี้ คือ การประกวดรางวัลครูดีเด่น โดยมีเอกสารไปแจกให้นักเรียนแต่ละห้องได้ลงคะแนนให้ครู ในเอกสารนั้นจะระบุชื่อครูทุกรูป / คน ด้วยคำถามว่า ครูท่านใดมีความรับผิดชอบในหน้าที่ดีมีหลัก คือ ครองตน ครองคน ครองงาน แล้วให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างนั้นคะแนนที่ครูได้รับรางวัลครูดีเด่นมาจากนักเรียน

^{๔๐}สัมภาษณ์ พระครูสุตกิจโกวิท (สมพงษ์) อายุ ๕๘ ปี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดศรีนวล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๔ ก.ค. ๒๕๕๕.

กิจกรรมวันสามเณรพบผู้ปกครอง^{๔๐} วัดศรีนวลเป็นวัดที่มีสามเณรมากที่สุด เนื่องจากเป็นวัดที่มีนักเรียนทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม เนื่องมาจากพระกิตติญาณโสภณได้จัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาติ และแผนกสามัญมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามลำดับ แต่ละปีมีนักเรียนสอบมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐบาลและเอกชนได้เป็นจำนวนมากจาก หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เคลรินทร์ ต่างก็เสนอข่าวว่าสามเณรเมืองดอกคูณ วัดศรีนวลสอบโคต้า สอบเอนทราน ดิคคณะแพทยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เคยมีในอดีตแต่ปัจจุบันสื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ต่างก็เสนอข่าวการศึกษาของทางวัดทางโรงเรียนสู่ประชาชนจึงเป็นเหตุให้วัดศรีนวลมีสามเณรนักเรียนมากที่สุด เมื่อสามเณรมีเป็นจำนวนมากมาอยู่ร่วมกัน กิจกรรมน้อยใหญ่สามเณรก็ทำได้ เช่น วาฬศิลป์

พระกิตติญาณโสภณมองเห็นความสามารถของสามเณรตอนนี้ จึงได้ทำเป็นโครงการวันสามเณรโดยให้เหตุผลว่าปีหนึ่งสิบสองเดือน มีแต่วันพระวันสามเณรไม่มีทั้งสามเณรก็เป็นส่วนหนึ่งของบริษัท ๔ ที่ทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรือง ด้วยเหตุผลนี้ พระกิตติญาณโสภณ จึงได้ทำโครงการสามเณรพบผู้ปกครองขึ้น จนเป็นรูปแบบให้สามเณรที่อยู่วัดศรีนวลได้ถือปฏิบัติจัดงานมาเท่าทุกวันนี้

รูปแบบในการดำเนินงานมีการประชุมสถานักเรียน กำหนดวันงาน นิมนต์พระเถระ ๘ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ นิมนต์วิทยากรพิเศษบรรยาย นิมนต์สามเณรวัดอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมตอบปัญหาด้วย และเชิญนักเรียนโรงเรียนทั้งนอกเข้าร่วมกิจกรรมตอบปัญหาชิงทุนรางวัล และชิงโล่ห์เกียรติยศ

กิจกรรมทุกอย่างในวันวันสามเณรพบผู้ปกครอง สามเณรได้แบ่งงานออกเป็นฝ่าย ๆ คือ ฝ่ายโฆษกประชาสัมพันธ์ ฝ่ายปฏิคมการต้อนรับญาติโยมหรือแขกผู้มีเกียรติ ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายเหรียญก จัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย เมื่องานเสร็จเหลือค่าใช้จ่ายเท่าไร สามเณรก็พากันนำปัจจัยที่เหลือไปฝากธนาคารคดขเป็นชื่อของบัญชีวัด เพื่อจะได้เป็นทุนจัดงานในปีต่อไป เวทีนี้จึงเป็นเวทีที่ทำให้สามเณรได้แสดงออกซึ่งความสามารถเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้รู้จักสามัคคี มีวินัย ใจอดทน

^{๔๐}สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสน์ (จันทรงค์), อายุ ๖๕ ปี, รองเจ้าอาวาส วัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๕ ก.ค. ๒๕๕๕.

กิจกรรมวันบุพการีรำลึก^{๔๒} กิจกรรมที่โดดเด่นที่สุดเป็นงานหลักของวัดศรีนวล หลังจากท้าวติตเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น พระราชสารธรรมมุนีได้มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ จากนั้นพระกิตติญาณโสภณ ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีนวลต่อจากพระราชสารธรรมมุนี ได้พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งด้านศาสนวัตถุ ด้านศาสนบุคคล ด้านศาสนธรรม มีหน่วยงานเกิดขึ้น เช่น ชมรมศิษย์เก่า โรงเรียนประภัสสร พุทธสมาคมขอนแก่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์เผยแผ่ศีลธรรม สภาสามเณร สมาพันธ์ศิษย์วัด และญาติโยมฆราวาสชาววัดศรีนวล

เมื่อมีองค์กรเกิดขึ้น พระกิตติญาณโสภณ ได้นัดตัวแทนแต่ละองค์กรเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับการจัดงานวันบุพการีรำลึก โดยเน้นไปที่ พระราชสารธรรมมุนี ว่าท่านเป็นผู้นำให้วัดศรีนวลที่เคยเป็นเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นเป็นที่รู้จักดีทั่วทั้งจังหวัด ควรที่จะมีงานวันบุพการีรำลึกจัดถวายหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนีทุก ๆ ท่านที่เข้าประชุมต่างก็ให้ความเห็นชอบ

งานวันบุพการีรำลึกจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ โดยมีหนังสือบอกบุญไปยังศิษย์เก่าให้มาร่วมในงาน มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อถวายสักการะหลวงปู่พระราชสารธรรมมุนี เพื่อถวายทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้เป็นวันคืนสู่เหย้าศิษย์เก่าวัดศรีนวล และให้รำลึกถึงอดีตและมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างศิษย์เก่าใหม่ รูปแบบการจัดงาน เริ่มกิจกรรมแต่เช้า เมื่อญาติโยมสาธุชนพร้อมกันที่ศาลาหลวงปู่ก็จะนิมนต์พระกิตติญาณโสภณจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย จากนั้นก็จะบูชาขอมาดวงวิญญานหลวงปู่และกิจกรรมอื่น ๆ ก็ดำเนินไปตามลำดับ

สรุป

จะเห็นได้ว่าพระกิตติญาณโสภณได้ริเริ่มจัดทำโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสงเคราะห์ หาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ในรูปแบบกิจกรรมประจำปีได้ย กิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมสามเณรพบผู้ปกครอง และกิจกรรมวันบุพการีรำลึก เพื่อให้เกิดคุณธรรม มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะของคณะสงฆ์และ

^{๔๒} ลัทธิภิกษุ พระใบฎีกาสัทธัมม จันทโสภณ, อายุ ๔๕ ปี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๔ ก.ค. ๒๕๕๕.

สามเณรจึงเป็นผลที่หน้าปฏิบัติตามในการประพฤติที่งดงาม แม้แต่พระกิตติญาณโสภณท่านได้มรณภาพไปแล้วยังยึดถือแนวทางปฏิบัติ จนเท่าทุกวันนี้

ด้วยหลักการวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ ที่ปรากฏในงานด้านการเผยแผ่ในกิจกรรม ทั้ง ๖ ด้าน ๑) ด้านปกครอง หลักการปกครองมีทั้งพระเดชและพระคุณ ในตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น และเจ้าอาวาสวัดศรีนวล มีความสำคัญต่อการปกครองคณะสงฆ์ทั้งในและนอกวัด ๒) ด้านศาสนศึกษา ส่งเสริมโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษา ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร จำนวนมากในแต่ละปี ๓) ด้านสาธารณูปการ ได้ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัด จัดให้เป็นระเบียบ ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุให้อยู่ในสภาพปกติ ๔) ด้านการศึกษา สนับสนุนให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและนักเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๕) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ร่วมสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน ถนน โรงพยาบาล ห้องสมุด บริจาคทรัพย์และสิ่งของแก่ผู้ประสบภัย และยากไร้ ๖) ด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา กิจกรรมวันไหว้ครู วันสามเณรพบผู้ปกครอง วันบุพการี วันพ่อและวันแม่แห่งชาติ ส่งเสริมให้ปฏิบัติธรรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ทุก ๆ ปี

นอกจากนี้ท่านยังประกอบด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดี ตามหลักพุทธวิธี ด้วยการมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้ที่ได้รับการเผยแผ่ ด้วยท่านเล็งเห็นว่าผู้สอนหรือผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือกับผู้ได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องมีหลักธรรมเป็น เครื่องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในฐานะกัลยาณมิตร เรียกว่า องค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ๑) ปิโย เป็นที่รักที่พอใจ ๒) ครุ เป็นที่เคารพ ๓) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ๔) วัตตะ เป็นนักพูด ๕) วจนกขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้พูดคำที่ลึกซึ้งได้ ให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย ๗) โน จัญฐานะ นิโยชเย ชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร

จากการสอบถามแบบสัมภาษณ์ จำนวน ๒๗ ชุด พิจารณาบทพจนแบบสัมภาษณ์พบว่าแบบสัมภาษณ์ได้รับครบถ้วนสมบูรณ์เป็นกลุ่มบรรพชิตจำนวน ๑๐ รูป กลุ่มคฤหัสถ์แบ่งเป็นผู้เคยบวชเรียนจำนวน ๕ คน ไวยาวัจกรจำนวน ๒ คน อุบาสกจำนวน ๕ คน อุบาสิกา จำนวน ๕ คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๗ รูป/คน ผลการสัมภาษณ์ สรุปแต่ละประเด็นมีดังต่อไปนี้

สรุปวิธีการและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ (บัวผัน ปุณณมโม)

ในฝ่ายของบรรพชิตมีความเห็นร่วมกันว่า วิธีการและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกิตติญาณโสภณ มีการแสดงพระธรรมเทศนา บรรยาย ปาฐกถา เนื้อหาสาระของหลักธรรมที่นำมาสอน มีอุปมาอุปมัย ยกนิทานชาดก เน้นให้เห็นคุณเห็นโทษ กรรมดีกรรมชั่ว มีการเปรียบเทียบอย่างหลักธรรมให้เข้ากับชีวิตจริง ตั้งอยู่ในศีลธรรมเป็นการปลูกฝังศรัทธาให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ลักษณะท่านเป็นคนที่มีจิตเมตตาสูง โอบอ้อมอารี งามสง่าผ่าเผย มีน้ำเสียงมีพลัง ชัดเจน มีปฏิภาณในการครองตน ครองคน ครองงาน มีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา งานเผยแผ่ที่ดำเนินการคือการออกไปแสดงเทศนาตามหมู่บ้าน วัด โรงเรียนชุมชนต่าง ๆ ประโยชน์อันเกิดจากทำให้มีความสามัคคี โดยสอนตามรอยพุทธธรรมของพระพุทธเจ้า สอนพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้ตั้งอยู่ในหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตามโครงการธรรมถึงคน หลักธรรมที่ใช้สอน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ชี้ให้เห็นคุณและโทษของการประพฤติดีและชั่วให้ผลต่างกัน ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

ในฝ่ายคฤหัสถ์มีความเห็นร่วมกันว่า วิธีการและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระกิตติญาณโสภณ มีการบรรยาย อบรม การแสดงธรรม ยกพุทธศาสนสุภาษิต ของหัวข้อธรรม สมเหตุสมผล ทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย เกิดความศรัทธา เนื้อหาใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่อง บาป บุญคุณโทษ กตัญญูกตเวที มุ่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี รู้จักเหตุ จักผล รู้จักตน รู้จักคน พิจารณา แยกแยะ คุณลักษณะพิเศษของท่าน เป็นผู้มีอัธยาศัยไมตรี มีบุคลิกภาพสง่างาม นักค้นคว้า นักวิจัย นักคิด นักเผยแผ่ ปฏิพาน่าเลื่อมใส ท่านมีหลักธรรมประจำใจหรืออุดมการณ์คติคือ ๓ ย. ได้แก่ หยิ่งในศักดิ์ศรี ยิ่งด้วยคุณธรรม ยิ่งด้วยคุณภาพ ๔ ส. ได้แก่ ส่งเสริม สร้างสรรค์ เสียสละ สามัคคี ท่านมีวิธีการสอนทำให้ผู้ฟังยินดีปฏิบัติตาม คือ สอนตามหลักธรรม ให้ข้อคิดเปรียบเทียบ ให้รู้จักเหตุผล ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อยู่อย่างพอเพียง ไม่ประมาทในชีวิตให้รักษาศีล ๕ แนวการสอนมุ่งให้ผู้ฟังมีศีลธรรม มีสติสัมปชัญญะ มีความซื่อสัตย์และความสามัคคีให้รู้จักปฏิบัติตนอยู่ในสังคัม มีการอบรมพระภิกษุสามเณรให้เป็นนักเผยแผ่พระธรรมตามหมู่บ้านและโรงเรียน และตั้งศูนย์เผยแผ่ศีลธรรมในโครงการธรรมถึงคนแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ หน่วยธรรมนิเทศและกลุ่ม วาทีลปป์ หลักธรรมที่ใช้สอน ธรรมอันทำให้งาม เบญจศีล เบญจธรรม ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ประโยชน์อันพึงจะเกิดกับสังคัม ทำให้ชุมชนมีระเบียบวินัย มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดีมีคุณธรรม